

BAHARDAN OTOKRASİYE: TUNUS'TA YAŞANAN HAK İHLALLERİ

WOLAS
WORLDWIDE LAWYERS ASSOCIATION

BAHARDAN OTOKRASIYE:
TUNUS'TA YAŞANAN HAK İHLALLERİ

Yeryüzü Avukatları Derneği (WOLAS) Türkiye'de çalışan avukat ve akademisyenler tarafından uluslararası alanda faaliyet göstermek amacıyla kurulmuştur. Ana odağı hak savunuculuğu olan Dernek, bu alanda faaliyet gösteren herkese açıktır. Bireylerin haklarını her türlü otoriteye karşı korumak, derneğin öncelikli amaçlarındandır. Bu amaç doğrultusunda WOLAS, insan hakları anlayışındaki varsayımları ve kör noktaları sürekli sorgulayan, bunları daha bütüncül ve kapsayıcı bir adalet anlayışı talebiyle yenileyen bir yaklaşımı benimsemektedir.

WOLAS temelde hakikat için çaba sarf etmenin, adalet için mücadeledenin ön koşulu olduğu fikrini benimsemektedir. Tüm çalışmalarında etik ilkeleri gözeterek dernek, insani krizlerin yaşandığı ülke ve bölgelerle ilgili izleme ile raporlama faaliyetlerine aktif olarak katılmaktadır. WOLAS, küresel bir avukat ağı oluşturarak dünyanın dört bir yanından hak savunucularını/avukatları sistematik/kollektif bir mücadele için bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Dernek, teoride hak temelli siyasetin ve hak mücadelesinin edimselliğini vurgulamaktadır. Pratikte ise WOLAS, mağdurlara hukuki destek de sağlamakta ve bu mücadelenin yürütülmesinde aktif olarak mağdurların yanında yer almaya büyük önem vermektedir.

Hak temelli bir mücadele için kolektif bir bilincin son derece önemli olduğu yaklaşımı, WOLAS'ın çalışmalarında yaygın olarak görülmektedir. İstanbul merkezli bir kuruluş olan WOLAS, adaleti sağlamak için hak temelli bir mücadeleleri yürütmeye kendini adanmıştır. Misyonları arasında ilgili tüm çevrelerde farkındalık oluşturmak, hak ihlallerine karşı tavır almak ve mücadele etmek için gerekli eğitimleri vermek ve örgütlü seferberliği teşvik etmek yer almaktadır.

Daha fazla bilgi için sitemizi ziyaret edebilirsiniz: wolas.org

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
1. TUNUS'TAKİ DEMOKRASİ DENEMELERİ	5
2. KAYS SAİD DÖNEMİNDEKİ HUKUKA AYKIRI UYGULAMALAR VE DEMOKRATİK GEÇİŞİN SONU	6
2.1. HALKIN ANAYASASI'NDAN CUMHURBAŞKANI'NIN ANAYASASI'NA	9
3. KAYS SAİD'İN YASADIŞI ÖNLEMLERİ VE MAĞDURLARI	11
3.1. HUKUKSUZ GÖZALTI VE TUTUKLAMALAR	11
3.2. SİYASİLERE YÖNELİK İHLALLER	13
3.3. 17S KODU VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜNÜ KISITLAMAYA YÖNELİK İHLALLER	14
3.4. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE YÖNELİK İHLALLER	16
4. RAŞİD EL-GANNUŞİ'NİN TUTUKLANMASI	18
5. HUKUK DIŞI UYGULAMALARA KARŞI HUKUKİ SÜREÇLER	21
6. SONUÇ YERİNE: ENDİŞELER VE ÖNERİLER	23
6.1. ENDİŞELER	24
6.2. ÖNERİLER	25
SONUÇ	27
KAYNAKÇA	29

GİRİŞ

Bağımsızlığını kazandığı 1956 yılından 2011 yılına kadar otoriter rejim ile diktatörler tarafından yönetilmiş olan Tunus, 2011 yılında Onur Devrimi adı verilen halk ayaklanması ile Zeynel Abidin Bin Ali diktasını devirmiş ve ülkede ilk seçimler gerçekleşmiştir. Tunus halkının barışçıl protestoları sonrasında ülkeyi 24 yıl diktatörlükle yöneten Zeynel Abidin Bin Ali istifa etmek zorunda kalmış ve Tunus'un kendi özgürlük ve demokrasi sürecini en barışçıl şekilde başlatmasıyla birlikte "Arap Baharı" adı verilen dönem de resmen başlamıştır. Bu yeni dönemde, uzun yıllardır sürgün hayatı yaşayan Raşid El-Gannuşî de Tunus'a dönmüş ve ülke tarihinde "demokratik" bir sürecin de başlamasında büyük katkı sağlamıştır. Tunus'un bu yeni döneminin en kilit aktörlerinden olan ülkenin en köklü hareketlerinden Nahda ve lideri Raşid El-Gannuşî, Tunus'ta hukuki, siyasi, ekonomik ve toplumsal istikrarın tesisi için toplumsal uzlaşma metodunu benimsemiş ve 2011 yılından 2019 yılına kadar kurulan hükümetlerin tamamında yer alarak Tunus'taki istikrar için mücadele vermiştir.

Ancak, 2019 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Nahda'nın desteği ile Tunus'un Cumhurbaşkanı olarak seçilen Kays Said'in, göreve gelmesinden kısa bir süre sonra dönemin başbakanı Hişam el-Meşişî'yi görevden alması, parlamentoyu feshetmesi, milletvekillerinin dokunulmazlıklarını kaldırarak meclise girişlerini engellemesi ve yeni bir anayasa hazırlayarak iktidarını korumaya yönelik düzenlemeler getirmesi, Onur Devrimi ile elde edilen kazanımların aksine, Tunus'un yönetimi bakımından otoriter bir anlayış benimsediğini göstermektedir. 2022 yılında gerçekleşen ancak Tunus halkının desteğini büyük ölçüde alamamış olan referandum ile kabul edilen yeni anayasa bağlamında yargı erki dahil tüm yönetimi kendi elinin altında toplayan Kays Said, kendisine muhalefet eden siyasetçileri, medya mensuplarını, gazetecileri, aktivistleri ve hukukçuları asılsız iddialar ile yargılatarak mahkûm ettirmektedir. Temel insan haklarının dahi yok sayıldığı bu uygulamalar ile muhalif sesleri bastırmayı amaçlayan Said'e destek veren ülkeler olduğu gibi özellikle Batılı demokratik ülkelerin hukuka aykırı tüm bu uygulamalara karşı sessiz kaldıkları görülmektedir.

Ancak, küresel çaptaki demokratikleşme ile ilgili araştırmaları ile bilinen Batılı birçok araştırma kuruluşu ise Tunus'ta 2021 yılı ve sonrasında meydana gelen hukuka aykırı gelişmelere dair endişelerini ve eleştirilerini dile getirmiştir. ABD Dışişlerine bağlı Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu (Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor) tarafından hazırlanan 2022 tarihli raporda Tunus'taki Said yönetiminin uygulamalarına karşı ciddi eleştiriler yer alırken Economist Intelligence Unit 2022 Index'te Said'in 2021 yılındaki hukuka aykırı eylemleri anayasal darbe olarak nitelendirilerek Tunus'un giderek otokratik bir rejime dönüştüğü belirtilmiştir. Freedom House tarafından yayınlanan 2023 yılı raporunda ise Tunus, demokrasi indekslerinde en çok düşüşün yaşandığı üçüncü ülke olarak kaydedilmiştir. Önde gelen demokrasi indekslerinden biri olan V-Dem Institute tarafından yayınlanan 2023 Demokrasi Raporu: Otokratikleşme Karşısında Meydan Okuma (Democracy Report 2023 Defiance in the Face of Autocratization) başlıklı raporda da Tunus'taki mevcut duruma dair endişeler dile getirilerek Tunus demokrasisinin ciddi bir tehdit altında olduğu vurgulanmıştır.

Kays Said'in hukuka aykırı olarak nitelendirilebilecek en güncel uygulaması ise ülkenin en büyük siyasi hareketi olan Nahda'nın lideri ve feshedilen Meclis Başkanı olan Raşid El-Gannuşi ve pek çok muhalifi, hukuku politik bir silah olarak kullanarak bir gece baskını ile gözaltına alarak tutuklaması olmuştur. Hukuki dayanağı sağlam olmayan iddialar ile tutuklanan Gannuşi ve diğer muhaliflerin hapis hane koşulları ve sağlık durumlarına dair ciddi endişeler mevcuttur. Hukuka aykırı uygulamalarla diktatör bir rejim yönetimine sürüklenen Tunus için, bu hukuka aykırılıkları durduracak adımların atılmaması halinde, gelecek dönemde Tunus'taki tansiyonun yükselmesi ihtimali oldukça yüksektir. Uluslararası toplumun harekete geçerek özellikle Raşid El-Gannuşi ve diğer muhalif kesimlere yönelik hukuka aykırı uygulamalara karşı müdahalede bulunması gerekmektedir.

Bu raporda, geçmiş gelişmeleri de göz önünde bulundurarak, Kays Said döneminde Tunus'ta gerçekleşen hukuka aykırı uygulamalar ve muhaliflere yönelik gözaltı eylemleri incelenecektir. Raporda, Said'in "Arap Baharı" olarak adlandırılan süreçle birlikte birtakım demokratik kazanımlar elde eden Tunus'u nasıl yeniden otoriter bir rejim yönetimi altına soktuğu ve başta Nahda lideri Raşid el-Gannuşi olmak üzere kendisine muhalif olarak gördüğü kişileri temel insan haklarına aykırı koşullar altında ve asılsız iddialar ile hukuka aykırı şekilde yargılamasına sebep olduğuna da vurgu yapılacaktır.

Bu Rapor, ana akım medyada yer alan açıklamalar, hükümet belgeleri ve raporlar gibi açık kaynaklardan yararlanmakla birlikte Tunuslu siyasetçiler, insan hakları aktivistleri, gazeteciler ve hukuka aykırı şekilde tutuklanan muhaliflerin yakınları ile gerçekleştirilen mülakatlara dayanmaktadır. Mülakatlar, 11 Haziran-25 Temmuz 2023 tarihleri arasında çevrimiçi platformlar üzerinden gerçekleştirilen görüşmelerde yapılandırılmamış ve derinlemesine mülakat tekniği tercih edilmiştir.

1- TUNUS'TAKİ DEMOKRASİ DENEMELERİ

Bin Ali'nin devrilmesinin ardından 23 Ekim 2011 tarihinde gerçekleştirilen parlamento seçimlerinde Nahda birinci parti olarak çıkmış fakat hükümeti kurabilecek çoğunluğa ulaşamamıştır. %41 oy oranıyla 217 sandalyeli mecliste 89 sandalye kazanan Nahda, bu noktada, ülkedeki sol partilerle koalisyon kurma konusunda tereddüt etmemiş ve Cumhuriyet için Kongre (CPR) ve Ettakol partileri ile bir Troyka hükümeti kurulmuştur. 2011 yılındaki bu seçim, devrim sonrası Tunus'ta yeni bir anayasa hazırlayacak meclisin seçilmesi için yapılmıştır. Bu dönemde cumhurbaşkanlığı için aday çıkarmayan Nahda, CPR'nin seküler adayı Munsif Merzuki'ye desteğini bildirmiş ve Nahda'nın desteği ile Merzuki Kurucu Meclisin temsili iradesiyle Tunus'un ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı olmuştur.

1956 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından Tunus'ta yapılan ilk özgür ve bağımsız seçim olan 2014 seçimleri, 2011 yılında seçilen temsilciler meclisinin hazırladığı yeni anayasanın kabul edilmesinin ardından yapılan ilk seçimler olması bakımından da önem taşımaktadır. Bu seçimlerde, Nahda'ya karşı bir hareket olarak 2012 yılında kurulmuş olan, içerisinde laik ve seküler kesimleri barındıran bir siyasi parti olan Nida Tunus partisi %37.5 oy ile birinci parti olarak çıkmayı başarmıştır. 86 sandalye kazanan Nida Tunus'u %27.8 oy oranıyla 69 sandalye kazanmış olan Nahda takip etmiştir. Hiçbir siyasi partinin hükümeti kuracak yeterlilikte sandalye kazanmadığı bu seçimler sonrasında Nahda hareketi, Nida Tunus'un koalisyon hükümetinde yer almıştır. 2014 yılında yapılan ve ülkenin ilk özgür ve bağımsız cumhurbaşkanlığı seçimi olan başkanlık seçimlerinde ise yine kendi içerisinde bir aday göstermeyen Nahda, sol CPR partisinin adayını Munsif Merzuki'yi ikinci kez desteklemiştir. 23 Kasım 2014 tarihinde gerçekleştirilen bu seçimin ilk turunda hiçbir adayın çoğunluğu kazanamaması üzerine en yüksek oy oranına sahip iki aday olan görevdeki Cumhurbaşkanı Munsif Merzuki ile Nida Tunus partisinin adayını El-Beci Kaid es-Sibsi arasında seçimlerin ikinci turu yapılmış ve katılımın %64 olduğu seçimde es-Sibsi oyların %55'ini alarak Tunus'un yeni Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Nahda'nın Merzuki'ye destek vermesinin temel nedenlerinin ise ülke içindeki çeşitli kesimlerle müzakere süreçlerini destekleyen, Onur Devrimi'nin ilke ve hedeflerine bağlılığını koruyan ve kendisini eski rejimlerle özdeşleştirmeyen bir aday olması olarak ifade edilmektedir.

Ayrıca, Nahda Partisi ve lideri Raşid el-Gannuşi, Tunus'un anayasal sürecini yürütecek olan yapının çok sesli olması için uğraşmış ve Gannuşi'nin önemli mimarlarından olduğu Kurucu Meclis'in hazırladığı yeni anayasa 2014 yılında parlamentonun %92.16'sına denk gelen 200 oyla kabul edilmiştir.

Bir sonraki parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri 2019 yılının eylül ve ekim aylarında yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Nahda Partisi'nin adayını Abdülfettah Moro ikinci tura kalmayı başaramamış ve Nahda ikinci turda tüm partilere karşı muhalif tutumuyla bilinen bağımsız aday Kays Said'i desteklemiştir. Zira Kays söz konusu seçim döneminde Onur Devrimi ruhuna destek vermesi, hukuk profesörü olması ve tarafsız olması nedeniyle makul bir aday olarak görülmekteydi. Nahda'nın da desteğini alan Kays Said ezici bir çoğunlukla Tunus'un yeni Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Nahda, parlamento seçimlerinden ise bir kez daha birinci parti olarak çıkmayı başarmıştır. Ancak, bu seçimlerde de hiçbir parti hükümeti kuracak çoğunluğa kazanamamıştır. Gannuşi, bu seçimlerde ilk defa aday olarak meclise girmiştir. Hiçbir partinin hükümeti kuracak çoğunluğa ulaşmadığı parlamento seçimleri sonrasında Cumhurbaşkanı Kays Said hükümeti kurma görevini dönemim İçişleri Bakanı olan Hişam el Meşişi'ye vermiştir. Uzun süren görüşmelerin neticesinde kurulan yeni koalisyon hükümeti meclisten güven oyu almayı başarmıştır. Nahda, bu yeni hükümetin kurulmasında da önemli bir rol oynayarak Tunus'taki siyasi istikrar için çalışmalar yürütmüştür. 2020 yılının eylül ayında kurulan ve içerisinde bağımsız teknokratları da barındıran yeni hükümetin Meclis Başkanlığı görevi parlamentodaki en büyük parti olan ve hükümet ortağı konumunda olan Nahda Partisi'nin lideri Raşid El-Gannuşi tarafından yürütülmüştür.

2- KAYS SAİD DÖNEMİNDEKİ HUKUKA AYKIRI UYGULAMALAR VE DEMOKRATİK GEÇİŞİN SONU

Tunus siyasetindeki çalkantılı durum bu seçimlerden sonra da devam etmiştir. Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan ve kendisi de bir anayasa profesörü olan Kays Said, ülkenin en üst mevkiini devraldıktan sonra ülkenin siyasi ve sosyal istikrarına zarar veren hukuka aykırı girişimlerde bulunmuştur.

Başbakan Meşişi, 2021 yılının ocak ayında parlamento tarafından da onaylanmış olan bir kabine değişikliğini Cumhurbaşkanı Said'e sunmuş ancak Said bu değişikliklerin bir kısmını kabul etmeyerek öneriyi geri çevirmiştir. Said, Başbakan Meşişi'nin kendisine sunduğu kabineyi onaylamamasının gerekçesi olarak başbakanın kabinede değişiklik yapmaya karar vermeden önce Bakanlar Kurulu ile görüşmesi gerektiği halde bunu yapmamış olmasını, kabinedeki bazı isimlerin çeşitli yolsuzluk davalarıyla anılıyor olmasını ve kabinede kadın bakanların bulunmamasından memnuniyetsizlik duymasını göstermiştir. Said'in değiştirilmesini önerdiği bakanlar arasında sağlık, enerji, istihdam ve spor bakanları yer almıştır.

Bu bağlamda, yeni kabine önerisinin Kays Said tarafından Anayasanın 89. maddesine aykırı şekilde geri çevrildiği söylenebilir. Zira, Anayasa'nın ilgili maddesinde kabine üyelerine hükümeti kurma yetkisi verilen kişinin (Başbakan) karar vereceği, yalnızca Savunma Bakanı ve Dışişleri Bakanı konusunda Cumhurbaşkanı'na danışılacağı yer almaktadır. Ancak Said, yeni kabinedeki farklı bakanlıklara dair isimlere itiraz ederek kabine önerisini yetkisi dışında sebeplerle reddetmiştir. Said ayrıca anayasanın 99. maddesindeki hükme göre hükümeti görevden almak üzere meclisin güvenoyuna başvurmak yerine Meclisi ve temsil ettiği halk iradesini bypass ederek Başbakan Meşişi'den istifa etmesini talep etmiş ancak Meşişi istifa etmeyeceğini açıklamıştır. Said'in bu talebinin arkasında yasama organı olan meclisin yetkilerini kısıtlama ve hükümet üzerindeki etkisini artırma isteği bulunduğu ifade edilebilir. Ayrıca, hükümetin bu dönemde patlak veren Koronavirüs salgınına yönelik yetersiz kalması ve artan ekonomik sıkıntılar halk nezdinde tepkilere neden olmuştur. Bu tepkiler protesto hareketlerine dönüşmüş ve protestocular hükümetin istifasını talep etmişlerdir.

Ülkenin içerisinde bulunduğu mevcut şartlar Cumhurbaşkanı Said için "siyasi bir fırsata" dönüşmüş ve 25 Temmuz 2021 tarihinde hükümetin görevden alındığını, parlamentonun feshedildiğini, milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırıldığını ve yürütme organının devam etmesi için yeni bir başbakan atayacağını ilan etmiştir. Kays Said ayrıca kendisini başsavcı olarak atadığını ilan ederek ülkenin yargı sistemi üzerindeki etkisini zirve noktaya taşımıştır. Said'in bu açıklamasının ardından parlamento binasının etrafına barikatlar kurularak Meclis Başkanı Gannuşi ve diğer milletvekillerinin parlamentoya girmeleri engellenmiştir. Tunus Anayasasının 80. Maddesi Cumhurbaşkanı'na ülkenin kurumlarını, güvenliğini ve bağımsızlığını hedef alan bir tehlike anında olağanüstü önlemler alma yetkisi vermişse de bu önlemlerin Başbakan, Meclis Başkanı ve Anayasa Mahkemesi Başkanı'na danışılarak belirlenmesini emretmekte ve Cumhurbaşkanı'nın parlamentoyu feshetmesini ve hükümeti görevden almasını yasaklamaktadır. Öyleyse Said'in yaptığı şey anayasada belirlenen olağanüstü hâl yetkilerini de tanımayarak de jure değil de facto bir olağanüstü hâl ilan edip anayasayı askıya almak ve kendisini sürecin tek hâkimi olarak konumlandırmaktır. Bu hamlelerle Tunus Anayasasının Said tarafından 25 Temmuz tarihinde askıya alınıp uygulamadan de facto kaldırıldığını söylemek mümkündür. Yapılan şeyi anayasal darbe olarak nitelenmek bu yüzden yanlış olacaktır. Said'in eylemleri anayasal yetkileri istismar etmenin ötesine geçmekte, ordu gücüyle yapılmassa da güç ilişkileriyle ve güç kullanılarak yapılan aletade bir darbe niteliği arz etmektedir. Zira Said artık ülkeyi anayasa ile değil kararnemelerle yönetmeye başlamıştır.

Tunuslu bir insan hakları aktivisti olan ve Cenevre merkezli İşkence Mağdurları Derneği'nin başkan yardımcılığını yürüten Adel el-Majri'nin WOLAS ile yaptığı röportaja (11.06.2023) göre Tunus Parlamentosu 2019 yılında Kays Said'in Cumhurbaşkanı olarak görevi devralmasıyla birlikte sistematik bir karalama kampanyasına maruz kalmıştır. El-Majri, Said'in parlamentodaki devrim karşıtı Abir Moussi grubunu parlamentonun çalışmalarını aksatmanın ve Tunus halkında parlamentoya karşı olumsuz bir imaj oluşturma bir aracı olarak kullandığını ileri sürmektedir. El-Majri'ye göre Said böylece parlamentoyu feshetmesinin hukuka aykırı olmasına rağmen parlamentonun halk nezdindeki olumsuz imajı nedeniyle kamuoyu tepkisiyle karşılaşmamayı amaçlamıştır. Medyanın da bir araç olarak kullanıldığı bu karalama kampanyalarında Özgür Anayasa Partisi'nin lideri olan Abir Moussi ve parlamentodaki grubu Tunus Parlamentosu'nun çalışmasını engelleyecek girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, parlamentoda kargaşa çıkararak televizyon ekranlarında parlamentonun etkisiz olduğu imajı verilmiştir. Parlamentodaki kargaşaları önlemekle görevli olan güvenlik güçlerinin olaylara müdahale etmesinin önüne geçilerek kamuoyunda Tunus Parlamentosu'nun kavga ve kargaşa ile anılması sağlanmıştır.

El-Majri, tüm bu sistematik karalama kampanyasını ve sonrasında gerçekleşen darbeyi Kays Said'in tek başına gerçekleştiremeyeceğini, ülkedeki Bin Ali döneminden kalan ve devrim karşıtı olan bürokrat ve askerlerin de bu darbeye rolleri olduğunu belirtmektedir. El-Majri bu iddiasına dayanak olarak ise, Said'in Cumhurbaşkanı olmasının ardından ülkedeki üst düzey kurumların yetkilileriyle kurduğu yakın ilişkilere ve bu kurumlara gerçekleştirdiği bazı ziyaretlerin protokol gereği Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmesi gereken ziyaretler olmadığına vurgu yapmaktadır.

Kurduğu üst düzey ilişkilerle birlikte bürokrasi ve ordunun desteğini alan Said'in bu kararları sonrasında destekçileri sokaklara çıkarken, Nahda ve diğer siyasi partiler de kendi destekçilerini bu darbe girişimine karşı durmak için sokaklara davet etmişlerdir. Bu hamle üzerine Cumhurbaşkanı Said uyarıda bulunarak protestolara şiddetle cevap verileceğini açıklamıştır. Said'in kararları sonrasında destekçileri, protestocular ve polis arasında gerilimler yaşanmıştır. Tüm bu kaotik ortam Tunus'un halihazırda kırılan bir yapıya sahip olan demokrasisinin de tehdit altında olduğuna dair endişeleri arttırmıştır. Yaşanan çatışmalar sonrasında Said 26 Temmuz 2021 tarihinde, 1 ay süreyle sokağa çıkma yasağı ilan etmiştir.

2021 yılının Ekim ayında Kays Said, Necla Budin'i Başbakan olarak atadığını duyurmuştur. Necla Budin bu kararlarla birlikte hem Tunus'un hem de Arap dünyasının ilk kadın başbakanı olmuştur. Ancak, Budin'in meşruluğu atandığı ilk günden itibaren bir tartışma konusu olmuştur. Zira Budin, Kays Said tarafından anayasanın 100. maddesine aykırı olarak bir cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile atanmıştır. Ayrıca Said yürütme üzerindeki yetkilerin çoğunu kendi üzerine alırken Budin kendinden önceki başbakanlardan çok daha az yetkilere sahip bir başbakan olarak görevi devralmıştır. 2011 yılında Eğitim Bakanlığı da yapmış olan Budin'in Kays Said tarafından Başbakan olarak atanmasının arkasında Said'in Budin'in sadakatine olan güveninin ve Budin'in Nahda'ya karşı duruşunun etkili olduğu belirtilmektedir.

Cumhurbaşkanı Kays Said, parlamentoyu görevden almasını ve hukuka aykırı diğer kararlarını Anayasa'nın 80. maddesine dayanarak aldığını söyleyerek meşru göstermeye çalışmaktadır. Ancak, Anayasa'nın ilgili maddesi incelendiğinde, Said'in bahsettiği "olağanüstü" durumlarda Anayasa'nın parlamentonun "sürekli oturum halinde" kalması gerektiğini belirttiği görülmektedir. Bu bağlamda Anayasa'nın parlamentonun askıya alınmasına veya feshedilmesine izin vermediği açıktır. Ayrıca Anayasa'da, bu türden kararların alınması sürecinde cumhurbaşkanının başbakan ve meclis başkanı ile istişare etmesi gerektiği ve bu istişarelerin ardından karar alabileceği belirtilmektedir. Fakat Said, Meşişi ve Gannuşi ile istişare etmek yerine parlamentoya girişlerini dahi engellemiştir.

Anayasa'nın 80. maddesinin Cumhurbaşkanı Kays Said'in iddia ettiği şekilde hukuka uygun olarak uygulanıp uygulanmadığına karar verebilecek ve Said'in bu kararlarını geçersiz kılacak tek organ ise

Anayasa Mahkemesi'dir. Ancak, 2014 yılındaki Anayasa ile oluşturulması zorunlu kılınan Anayasa Mahkemesi, ülkenin siyasi çalkantıları ve üyelerinin atanması konusundaki görüş ayrılıkları sebebiyle halen oluşturulamamıştır. Hukuki bir çözümün olmayışı ülkedeki siyasi durumun daha da karmaşık bir hale dönüşmesine neden olmuştur.

Ülkedeki siyasi istikrarı sekteye uğratan kararları sonrasında Kays Said, 2021 yılındaki bu girişiminin ardından 25 Temmuz 2022 tarihinde anayasa referandumunu, 17 Aralık 2022 tarihinde ise genel seçimlerin yapılmasını öngören bir yol haritası açıklamıştır.

Bunun yanı sıra, 12 Şubat 2022 tarihinde 2022-11 sayılı kararname ile Yüksek Yargı Konseyi'ni (YYK) fesheden Said, en yüksek yargı organını devre dışı bırakmıştır. YYK yerine kendi kontrolünde olacak ve üyelerinin atanmasına müdahale edebileceği Geçici Yüksek Yargı Konseyi kuran Said, bu değişiklik ile yürütmenin yargı üzerindeki tahakkümünü sağlamıştır. 1 Haziran 2022 tarihinde ise 2022-35 sayılı yeni bir kararname yayınlayan Said kendisine yargının bağımsızlığına veya bütünlüğüne zarar vermeleri halinde hâkimleri görevden alma yetkisi vermiştir. Kendisine yasadışı bir şekilde hâkimleri doğrudan görevden almak için ek yetkiler veren Said bu şekilde 57 hâkimi görevden almıştır. Raşid el-Gannuşî'nin oğlu Muaz el-Gannuşî ise Kays Said'in yargıyı kontrol altına almasının asıl nedeninin darbeye muhalefet eden tüm siyasetçilerin, gazetecilerin, aktivistlerin ve benzeri kişi ve kurumların uydurma davalarla tutuklanması ve mahkûm edilmesi olduğunu ifade etmektedir.

Said'in Meşîşî'yi görevden aldığı 25 Temmuz 2021 tarihinden 2022 yılının mayıs ayına kadarki süreçte arzuladığı tutuklamaları gerçekleştiremediğini, tutuklamaların hâkim kararlarıyla bozulduğunu hatırlatan Muaz el-Gannuşî, Said'in, suçlamaların asılsız olması sebebiyle muhalif siyasetçiler için tutuklama kararı çıkarmayı reddeden birçok hâkimi bu nedenle görevden aldığını belirtmektedir. Görevden alınmayan hâkim ve savcılar ise Said yönetiminin bu baskı ve korkutma kampanyasından dolayı asılsız suçlamalarla muhaliflerin gözaltına alınmalarına ve tutuklanmalarına yönelik soruşturmaları ve kovuşturmaları yürütmüşlerdir. Zira Said görevden alınan hâkimlerin avukat odalarındaki/barodaki kayıtlarını da silerek hâkimlerin görevden alınmalarından sonra avukatlık mesleğini icra etme haklarını dahi ellerinden almıştır. Kays Said böylece, yargı erki üzerinde tahakkümü sağlayarak yargıyı kendisine muhalif olanlar için bir baskı aracı olarak kullanmaktadır.

2021 yılından bugüne kadar Kays Said'in hukuk dışı uygulamaları sonucunda gözaltına alınan ve halen tutuklu bulunanların sayısı 60'ın üzerindedir.

Tutuklu bulunanların arasında 3 gazeteci, 1 sosyal medya blog yazarı, 5 eski bakan ve 7 milletvekili bulunmaktadır.

Siyasi faaliyetlerinden dolayı tutuklu bulunan 24 kişi ise avukat, doktor, mühendis gibi çeşitli meslek gruplarının üyelerinden oluşmaktadır.

Adeta bir diktatörlükle yönetilme sürecine giren ülkede 2022 yılının aralık ayı ile 2023 yılının ocak aylarında yine halkın büyük çoğunluğunun boykot etmesi sebebiyle oldukça düşük bir katılımla seçimler gerçekleştirilmiştir. 17 Aralık 2022 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinde ilk turun ardından 29 Ocak 2023 tarihinde ikinci tur seçimleri yapılmıştır. Tıpkı referandum gibi bu seçimler de başta Nahda Partisi olmak üzere çoğu muhalefet partisi tarafından boykot edilmiştir ve seçimlere katılım ilk turda %8,8 olurken ikinci turda ise yalnızca %11 gibi oldukça düşük bir oranda kalmıştır. Ancak, ülkedeki siyasi partilerin boykot kararının yanı sıra, meclisin son anayasa değişikliği ile yetkilerinin sınırlandırılması da halkın oldukça sınırlı yetkilere sahip bir meclis seçimi için oy kullanma konusunda ilgisiz bir tavır sergilemesine yol açmıştır. Seçimlerdeki bu denli düşük düzeyli katılım hem en düşük düzeyli katılımı seçim olarak

Tunus tarihine hem de en düşük katılımlı ikinci seçim olarak dünya tarihine geçmiştir. “Partisiz seçim” olarak anılan seçimlerde birçok seçim bölgesinden aday dahi çıkmamıştır. Seçime katılan partiler ise Kays Said’e yakınlıklarıyla bilinen 25 Temmuz Gençlik Hareketi, Halk Akımı Partisi, Halk Hareketi ve Halk Kazansın Girişimi olmuştur.

2.1 HALKIN ANAYASASI’NDAN CUMHURBAŞKANI’NIN ANAYASASI’NA

21 Nisan 2022 tarihinde seçim kurulunun üyelerini atama yetkisini kendisine veren bir kararname çıkaran Said, 1 Haziran 2022’de yayınlanan bir kararname ile hakimleri görevden alma yetkisini de kendi uhdesine almıştır. Yeni anayasaya ilişkin planları 10 Aralık 2021’de açıklamış ve 30 Haziran 2022 tarihinde yeni anayasanın taslağını kamuoyuna açıklamıştır. Söz konusu anayasayı hazırlayan komisyonun üyelerinin tamamını kendi atamış olan Said, anayasanın bir kısmını ise bizzat kaleme almıştır.

Kendisi de bir hukukçu da olan Tunus’un eski Cumhurbaşkanı Munsif Marzuki WOLAS ile yaptığı röportajda (14.06.2023), Said’in parlamentoyu feshederek geniş bir konsensüs ile hazırlanan 2014 Anayasasını yürürlükten kaldırmasının ve bir bölümünü bizzat kendisinin yazmış olduğu bir anayasayı dayatmasının hukukun üstünlüğü ile bağdaşmayacağını belirtmiştir. Said’in kendi atamış olduğu bir kurul tarafından hazırlanan ve Tunus halkını temsil edecek diğer grupların katılmadığı bir anayasayı kabul ettirmesi, anayasa referandumunun sonucunu Yüksek Seçim Kurulu’nu iptal ettikten sonra oluşturduğu bir seçim komitesiyle geçirmesi, yüksek yargı konseyini feshetmesi ve kendisine yakın kişilerden oluşan yeni bir yargı konseyi kurması, hâkimlere yönelik baskıları ve yargı süreçlerine müdahale etmesi gibi nedenler de Tunus’ta bir yargı bağımsızlığından bahsetmenin mümkün olmadığını gösteren başlıca gelişmelerdir.

Marzuki ayrıca, Tunus’un bugün içerisinde bulunduğu durumun tarihindeki en zorlu dönemlerden biri olduğuna işaret etmektedir. Devrim öncesindeki Tunus’ta da aktif olan Marzuki, Habib Burgiba ve Zeynel Abidin Bin Ali dönemlerinde dahi anayasa ve yasalara saygınlığın asgari düzeyde de olsa mevcut olduğunu ve şeklen de olsa bazı standartların olduğunu belirtirken, Kays Said’in ülkeyi getirdiği durumun bu dönemlerden daha da kötü olduğunu ifade etmektedir.

25 Temmuz 2022’de Tunus halkı, ülkenin siyasi yapısını değiştiren ve 2014 anayasasında yer alan kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı gibi temel ilkeleri kökten değiştirerek Cumhurbaşkanı olduğunca geniş yetkiler veren yeni anayasa için düzenlenen referandumda oy kullanmıştır.

Tunus halkının büyük çoğunluğunun boykot ettiği ve katılımın oldukça düşük olduğu bu referandum ile cumhurbaşkanının yetkilerini genişleten yeni bir anayasa kabul edilmiştir. Söz konusu referandumda seçmene oy pusulasında “Tunus için yeni anayasa taslağını destekliyor musunuz?” şeklinde tek bir soru yöneltilmiştir. Yeni anayasanın ilk taslağını bir anayasa profesörü olan Sadık Belaid önderliğindeki heyete hazırlatan Kays Said, bu taslağa son şeklini bizzat kendisi vermiştir. Referandum ise büyük ölçüde boykot edilmiştir. Katılımın %30 dolaylarında kalması referandumun meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmıştır. Kays Said, referandumun %94.60 oranında “Evet” oyu alarak geçtiğini duyurmuştur.

Kays Said olağanüstü hâl şartlarında, kendi atamış olduğu kurul tarafından hazırlanan ve katılımcı olmayan tepeden inme bir anayasayı Tunus halkının onayına sunmuştur. Tunus halkının boykot ederek tepkisini ortaya koyduğu referandumun, hukuken halkın katılımının olmaması ve yalnızca “onay ya da ret” konumuna indirgenmesi dolayısıyla aslında bir plebisit olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu yönüyle, Said tarafından dikte edilen bu anayasanın meşruiyeti sorgulanmaya oldukça açıktır.

Plebisit; belli bir dönemde iktidarı fiilen ellerinde bulunduranların, hazırladıkları anayasa taslağını, bir tartışma ortamı yaratmaksızın, blok halinde 'evet' ya da 'hayır' ile sonuçlanabilecek bir halkoylamasına sunmalarıdır.

Yeni anayasa, cumhurbaşkanının elindeki gücü daha da pekiştirerek yargı bağımsızlığını ve kuvvetler ayrılığı ilkesini de ciddi şekilde aşındırmaktadır. Yeni anayasanın 100. maddesi cumhurbaşkanına ülkenin genel politikasını belirleme, ülkenin gerekli seçimlerini belirleme ve bu seçimleri kabineye bildirme yetkisini verirken, 102. madde ise kabineyi feshetme ve herhangi bir üyesini doğrudan veya başbakanın tavsiyesi üzerine görevden alma yetkisi vererek kuvvetler ayrılığı ilkesini ortadan kaldırmaktadır. Bunun yanı sıra, 2014 anayasasındaki dokunulmazlık hükmü yeni anayasanın 110. maddesi ile varlığını devam ettirmekte, bu madde ile cumhurbaşkanına dokunulmazlık verilerek cumhurbaşkanlarının cumhurbaşkanlığı süresince aldıkları tedbirler hakkında sorgulanamayacağını/yargılanamayacağını belirtmektedir. 55. maddedeki istisnai durumlarda Cumhurbaşkanına verilen Tunus vatandaşlarının hak ve özgürlüklerine kısıtlamalar getirme yetkisi ise suistimale oldukça açık bir madde olarak dikkat çekmektedir. Bir önceki anayasada da benzer bir hüküm bulunmakla birlikte bu hükme göre bu kısıtlamalar ancak medeni ve demokratik bir devlet için gerekli olan nedenlerle ve başkalarının haklarını korumak amacıyla veya kamu düzeni, millî savunma, genel sağlık, genel ahlakın gereklerine dayalı olarak ve bu sınırlamalar ile ulaşılmak istenen amaç arasında orantılılık olması şartıyla kanunla getirilebilir.

Yeni anayasa ile daha önce kaldırılmış olan Anayasa Mahkemesi yeniden tesis edilmiş olsa da 2014 Anayasası'nda cumhurbaşkanının yetkilerine ilişkin her türlü hukuki ihtilafı karara bağlama yetkisine sahip olan Mahkeme'nin, yeni anayasada bu tür yasal yetkilerini kaldırmıştır. Ayrıca, cumhurbaşkanı hâkimlerin ataması konusunda daha fazla yetkiye sahip olmuştur. 120. madde ile Cumhurbaşkanı'nın Yüksek Yargı Kurulu'nun tavsiyesini bir öneri olarak yorumlamasına ve nihai kararın Cumhurbaşkanı'na ait olmasına izin verilmektedir. Bu durum yargı erkinin bağımsızlığını zedeleyen bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Tunus'ta Said'in inşa ettiği yeni anayasal mimari kuvvetler ayrılığının Cumhurbaşkanı aleyhine asimetrik gücünü, hukukun üstünlüğünün, yargı bağımsızlığının ve anayasa yargısının son derece zayıf olduğu gösteren bir manzara sunmaktadır.

Cumhurbaşkanının görevden alınması için parlamentoya güven oyu oylaması izni veren 2014 Anayasası'nın aksine, yeni anayasa cumhurbaşkanının görevden alınabilmesine izin verecek hükümler içermektedir.

Cumhurbaşkanının görev süresinin 5 yıl olarak belirlendiği anayasaya göre cumhurbaşkanının iki kez seçilmesine de izin verilmektedir. Ancak, savaş veya yakın tehlike halinde seçim yapılmasına engel olacak bir durumda, başkanlık süresinin söz konusu tehlike ortadan kalkıncaya kadar uzayacağına dair ifadeler de muhtemel bir diktatörlük rejiminin önünü açmaktadır. Yeni Anayasa'nın "savaş ve yakın tehlike gibi durumlarda" Cumhurbaşkanının görev süresinin tehlike ortadan kalkıncaya kadar devam edeceğini belirten 90. maddesi, Cumhurbaşkanına özellikle "yakın tehlike" kavramını kullanarak görev süresini sınırsız süre için uzatma imkânı vermektedir. Zira, 96. maddeye göre olağanüstü hâl ilan etmek yetkisine de sahip olan Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâl durumunu da isteğine göre uzatabilir ve kendisinden baka hiç kimse bu olağanüstü hali sonlandıramaz. Bir başka ifadeyle yeni Tunus Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı, hiçbir süre sınırı olmaksızın ve parlamentonun onayı gerekmeksizin egemen bir diktatörlük kurmakta özgürdür.

Ülkeyi birleştirecek ve bütüncül bir temsil sağlayacak toplumsal bir sözleşme olmaktan oldukça uzak olan yeni anayasa, Said'in 2021 yılındaki kararlarına destek veren, ülkenin en büyük ve güçlü sivil toplum teşkilatı olan Tunus Genel İşçi Sendikaları'nın (TGIS) dahi desteğini alamamıştır. Zira, söz konusu anayasa

ile cumhurbaşkanının yürütme ve yargı erkleri üzerindeki yetkisi ve etkisi artarken parlamentonun yetkilerinin ve yasama erkindeki etki gücünün zayıfladığı görülmektedir. Cumhurbaşkanına yüksek yargı üyelerini atama yetkisi, bütçeyi belirleme yetkisi, üst düzey yetkilileri ve bakanları atama yetkisi veren bu anayasaya göre hükümet de meclise karşı değil cumhurbaşkanına karşı sorumlu tutulmaktadır. Referandum sonrasında yürürlüğe koyulan Anayasa'da yapılan bir diğer değişiklik ise 2014 Anayasası'nda yer alan "Tunus'un resmi dini İslam'dır" ibaresinin yerine "Tunus İslam ulusunun bir parçasıdır" ibaresinin eklenmesi olmuştur.

Anayasa'da yapılan bu değişiklik Tunus bağlamında incelendiğinde önem arz etmektedir. Kays Said'in, yapılan bu değişiklik ile ve kamuoyuna yansıyan söylemleriyle, gerçekleştirdiği anayasal darbeyi özellikle uluslararası toplum nezdinde "siyasal İslam'a" yönelik bir girişim olarak meşrulaştırma çabası içerisinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Halbuki, siyasi eylem ve söylemlerini çoğulculuk, İslam ve demokrasinin birlikteliğinin imkânı, uzlaşma ve halkın tüm kesimlerine saygı gibi ilkeler üzerine kuran Nahda Hareketi'nin ülkeyi İslamlaştırma gayesinde olduğunu iddia etmek zordur. Said'in anayasal darbesini bu şekilde özellikle Batı dünyası için makbul ve meşru gösterme girişimlerinin, amaçladığı faydayı sağlayıp sağlamayacağı ise önümüzdeki dönemde Batılı ülkelerin Said'i müttefik konumunda görüp görmemesine bağlı olacaktır.

Birçok siyasi figür, cumhurbaşkanına daha birçok yetkinin verildiği bu anayasanın ülkeyi otokrasiye sürüklediğine dair endişelerini dile getirirken, anayasa taslağını hazırlayan hukukçu Sadık Belaid, cumhurbaşkanının görev süresinin yakın bir tehlike halinde uzatılabileceğine dair maddenin "sonsuz bir diktatörlük" riski taşıdığını belirtmiştir. Raşid El-Gannuşî ise Kays Said'in bu hamlelerini "devrime ve anayasaya karşı darbe" olarak nitelemiştir.

Gerçekleştirdiği anayasal darbe sonrasında kendi lehine oluşan statükoyu anayasal bir zemine oturtabilmek ve kurmak istediği otoriter rejimini meşru kılmak amacıyla hukuka aykırı birçok fiili gerçekleştirmekten çekinmeyen Kays Said, hukukun siyasi ajandalar uğruna araçsallaştırılmasının otokratik yönetimlerin başvurduğu en yaygın yöntemlerden biri olduğunu gösteren örneklerden biri olmuştur.

3- KAYS SAİD'İN YASADIŞI ÖNLEMLERİ VE MAĞDURLARI

Cumhurbaşkanı Kays Said, cumhurbaşkanı seçildiği 2021 yılından bugüne dek kendisine yönelik tüm muhalefeti ve rakiplerini saf dışı bırakmak ve kendi güç alanını genişletmek amacıyla hukuka aykırı çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Said'in otokratik yönetimini kurması için son hamlelerinden biri de 2023 yılının Nisan ayında, ülkedeki birçok siyasetçi, gazeteci ve aktiviste yönelik başlattığı gözaltı ve tutuklama sürecinde Nahda Hareketi lideri ve Tunus Parlamentosu'nun Başkanı olan Raşid el-Gannuşî'yi de tutuklatması olmuştur.

3.1. HUKUKSUZ GÖZALTI VE TUTUKLAMALAR

Gannuşî'nin tutuklanması aslında Said'in bir süredir devam eden tutuklama işlemlerinin en sansasyonel olanıdır. Zira, Gannuşî'nin tutuklanmasından önce ülkedeki pek çok muhalif aktivist, siyasetçi ve medya mensubu tutuklanmıştır. Aktivist Khayam Turki, iş insanı Kemal Latif, eski milletvekillerinden Walid Jalled ve ülkenin en popüler radyolarından biri olan ve aynı zamanda Kays Said'e yönelik eleştirileri ile bilinen Mosaique FM'in direktörü Nureddin Boutar tutuklanan isimlerden bazılarıdır. Nahda'nın önemli isimlerinden ve eski Başbakanlardan Ali Larayedh de 20 Aralık 2022 tarihinden beri tutuklu bulunmaktadır. Tutuklanan bu isimlerin en belirgin ortak özellikleri ise Kays Said'e muhalif isimler olarak bilinme-

leridir.

Muhafif isimlere yönelik gözaltı ve tutuklamaların gerekçeleri ise hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs ve devletin milli güvenliğini tehlikeye düşürmek gibi oldukça genel suçlamalardır. Gözaltına alınan isimler, baskın yapan polislerin kendilerine hiçbir karar gösteremediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, suçlamalara dair somut kanıtlar da sunulmamıştır. Said ise tutuklanan kişileri “devletin iç ve dış güvenliğini tehdit eden teröristler” ve “sosyal kriz çıkarmaya çalışan hainler” olarak tanımlayarak ülkedeki ekonomik, siyasi ve sosyal istikrarsızlığın sorumluları olarak göstermiştir.

Kays Said'in muhaliflere yönelik keyfi gözaltı ve tutuklamaları meşrulaştıran bir diğer girişimi ise kendi otokratik yönetimi sırasında çıkardığı 54 sayılı kararnamedir. Söz konusu kararnama yalan ve yanlış haber yaymak, asılsız haberler üretmek ve gerçek dışı veya sahte belgeler yayınlamak gibi suçları kapsayan bir kararnamedir. Ancak söz konusu bu kararnama ülkedeki çoğu kesim tarafından eleştirilmekte, bu kararnamenin Kays Said'e muhalif olan sesleri bastırmak için bir kılıf olarak kullanıldığı ifade edilmektedir.

54 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname; 13 Eylül 2022 tarihinde yayınlanan ve Siber Suçlar Kanunu olarak da bilinen bir cumhurbaşkanlığı kararnamesidir. Kararname 5 bölüm ve 38 maddeden oluşmaktadır. Kararnamenin amacının bilişim teknolojisi ve telekomünikasyon suçları ile mücadele etmek olduğu açıklanmıştır.

Kays Said'in cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından ortaya koyulan eylemler, keyfi gözaltı ve tutuklamalar ülkedeki geniş muhalif kesimce eleştirilmektedir. Muhafifler Said'i “Arap Baharı” olarak adlandırılan sürecin başladığı ve bu halk ayaklanmalarından sonra demokrasiye geçişin en başarılı örneği olarak gösterilen Tunus'u, yeniden otokratik bir yönetime dönüştürmekle suçlamaktadır. Said'in Cumhurbaşkanlığı olarak seçilmesinin ardından ortaya koyduğu eylemler göz önüne alındığında kendisine yöneltilen bu ithamların haksız olmadığı görülmektedir.

Cumhurbaşkanı Kays Said'in 25 Temmuz 2021 tarihinde anayasaya aykırı bir şekilde mevcut Başbakanı görevden alarak Tunus Parlamentosu'nu feshetmesi ve sonrasında gerçekleştirdiği bir dizi hukuka aykırı uygulama, Said'e karşı yöneltilen eleştirilere yönelik en kuvvetli dayanaklardır. Bunun yanı sıra, Said, kendisine muhalif olarak gördüğü birçok siyasetçiye, gazeteciye ve insan hakları aktivistini asılsız iddialara dayanan düzmece mahkemelerde kendi atadığı hakimlerce yargılayarak mahkûm ettirmektedir.

Kays Said yönetimi altında Tunus'ta ünlü filozoflar Carl Schmitt ve Giorgio Agamben'i doğrular nitelikte istisna hali/olağanüstü hâl norm haline gelmiştir. Mevcut siyasi düzenin askıya almasından sonra Said yarattığı istisna halinde istisna halinin kurallarını belirleyen kurucu iktidar ve yasa koyucu haline gelmiştir. Said'in kendisine tanıdığı bir dizi hukuk dışı yetki ile 21 Temmuz 2021 tarihinde başlattığı tutuklamalarda birçok siyasi figür, devlet görevlisi, hâkim ve parti lideri için ev hapsi politikası uygulanırken, bazı siyasiler ise doğrudan gözaltına alınarak/tutuklanarak ilgili merkezlere gönderilmiştir. İlk dalga olarak adlandırılacak bu tutuklamalarda, eski adalet bakanı ve Nahda Hareketi üyesi olan Avukat Nureddin Bhiri, avukat ve Milletvekili Seifeddin Makhlof, gazeteci Amer Ayed ve güvenlik yetkilisi Fathi Belaid gibi kişiler bulunmaktadır. İkinci dalga tutuklamalarda ise aralarında Tunus'un Ulusal Baro Başkanı Abdulrezzak Kilani'nin de yer aldığı 12 avukat tutuklanmıştır. Tutuklanma eylemleri Mehdi Zekrouba ve Hayyam el-Turki gibi siyasi figürler ve bu kişilerle birlikte siyaset yapan isimlerin tutuklanmaları ile devam etmiştir. Tüm bu tutuklama eylemlerinin devam ettiği dönemde, daha önce tutuklanarak serbest bırakılan bazı kişiler yeniden gözaltına alınarak tutuklanmışlardır. Adel el-Majri'den elde ettiğimiz bilgilere

göre bu isimler Eski Adalet Bakanı ve Nahda Hareketi üyesi olan Avukat Nureddin Bhiri, Eski Bölgesel Kalkınma Bakanı Avukat Ahmed Nejib Chebbi ve İstinaf Mahkemesi Eski Başkanı Ayeşi El-Hamami'dir.

Kays Said'in başlattığı bu tutuklama dalgalarından biri de aynı zamanda Ramazan ayına denk gelen 2023 yılının Nisan ayında gerçekleşmiştir. 21 kişinin tutuklandığı ve tutuklamaların halen devam ettiği süreçte hukuka aykırı olarak gözaltına alınarak asılsız iddialarla oldukça kötü şartlar altında tutuklu bulunan isimlerden biri de Nahda Hareketi'nin lideri ve feshedilen Parlamento'nun Başkanı olan Raşid el-Gannuşî'dir. Gannuşî'nin yanı sıra, Balıkçılık ve Denizcilik Eski Bakanı Muhammed bin Salim, Milletvekili Ahmed Ammar ve Zeytouna isimli kanalda gazeteci olarak çalışan Mokdad Al-Majeri gibi kişiler de bu süreçte tutuklananlar arasındadır. Bu tutuklamalar sırasında ve sonrasında ise çeşitli hak ihlallerinin meydana geldiği görülmektedir. Söz konusu hak ihlallerinin başlıcaları şu şekilde sıralanabilir;

- Eski Adalet Bakanı Avukat Nureddin Bhiri'nin gözaltında tutulduğu sırada yaşadığı saldırı sonucu omzunda kırık oluşması ve gerekli tıbbi bakımın sağlanmaması; ayrıca zorla götürülüp bir hafta boyunca ortadan kaybolması, yerinin belirsiz kalması ve bu konuda bir açıklama yapılmaması.
- Omzunda kırık bulunan ve tıbbi bakıma ihtiyaç duyan Nureddin Bhiri'nin adli suçlar sebebiyle tutuklu bulunan 60 mahkumla birlikte aynı koşu konulması, psikolojik olarak kötü muameleye maruz bırakılması ve zorlu koşullara maruz kalması.
- Gözaltına alınan siyasilerin haklarındaki hüküm kesinleşmiş gibi alıkonulmaları.
- Gözaltına alınan kişilerin aileleriyle iletişim kurma haklarının ellerinden alınması, avukatlarıyla görüşmelerine izin verilmemesi ve tutuklu sanıkların duruşmalara katılmalarına engel olunması.
- Said yönetimi tarafından atanan hakimler sebebiyle, yargı organına bağlı olan mahkemelerde yürütme organınca atanmış kişilerin faaliyet göstermesi ve bu şekilde yargı bağımsızlığı prensibinin zedelenecek mahkûmların hukuki korunma hakkının engellenmesi.

3.2. SİYASİLERE YÖNELİK İHLALLER

Hukuka aykırı şekilde gerçekleşen göz altılarla ve asılsız iddialarla açılan ve siyasi bir kaygı taşıdığı oldukça belli olan bu davaların ülkenin güvenliğine komplo kurma, yanıltıcı haber yayma, isyana teşvik etme, Tunus gençlerini çatışma ve savaşlar yaşayan ülkelere gönderme (burada kastedilen genellikle Suriye olmaktadır) gibi sebeplere dayandırıldığı görülmektedir. Halen tutuklu bulunan Raşid el-Gannuşî de benzer sebeplerle suçlanmakta ve bu kapsamda terörle mücadele yasalarına göre yargılanmaktadır.

Bu bağlamda, şu anda Fransa'da bulunan ve tamamen siyasi saiklerle hakkında dava açılan Tunus'un eski Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda bir hukukçu olan Munsif Merzuki, kendisine yönelik açılmış olan davayı kendisiyle gerçekleştirdiğimiz mülakatta şöyle şekilde özetlemiştir.

"Kays Said tarafından devrimden sonra Tunus'un ilk Cumhurbaşkanı olarak hedef alınmam, Tunus halkının devriminin hedef alınmasıyla ilgilidir. Başlangıçta, ülkedeki eski bir Cumhurbaşkanı olarak, darbenin ve mevcut yönetimin hukukun üstünlüğü ilkesine olan kayıtsızlığını ve ülkede otoriter ve diktatoryal bir yönetimin nasıl kurulduğunu ortaya çıkarma amacındaki faaliyetlerimi engellemek için diplomatik pasaportum geri alındı. Bunun yanı sıra, Tunus'ta haberdar olmadığım ve suçlamaların içeriğini bilmediğim bir dava sonucunda 4 yıl hapis cezasına çarptırıldım. Mahkeme kararını medyadan öğrendim ve hemen Tunus'taki avukatımla bu dava hakkında ve içeriğini sormak için iletişime geçtim, ancak o da bu konuda hiçbir bilgiye

sahip değildi ve kararı aynı şekilde medyadan öğrendi. Bu durum, adil yargılama garantileri, vatandaşların hakları veya suçlamalar hakkında bilgilendirme ve ifade vermeleri için çağrılma gibi konuların hiç dile getirilmediğini gösteriyor. Eğer bu, Tunus Cumhurbaşkanı olarak bana yapılmışsa, diğer vatandaşların da muhakkak ki hak ihlallerine, zulümlere ve temel haklarının çiğnenmesine maruz kaldığını gösteriyor.

2019 yılında Kays Said tarafından hukuka aykırı olarak feshedilen Tunus Parlamentosu'ndaki milletvekillerinden Rebap bin Latif, WOLAS ile yaptığı röportajında (19.06.2023), milletvekillerine yönelik yapılan şikayetlerle ilgili olarak, yetkililerin bu şikayetlere son derece hızlı bir şekilde yanıt verdiğini, normalde uzun süre gerektiren prosedürleri oldukça hızlı bir şekilde ve kısa süre içerisinde uyguladıklarını ifade etmektedir. Latif konu ile alakalı şunları da sözlerine eklemiştir;

"Bir milletvekiline yönelik şikâyetin olması durumunda, ne kadar asılsız ve dayanaksız olursa olsun, aynı gün içinde soruşturma açılmakta ve milletvekili ifadeye çağrılmaktadır. Bu durum, söz konusu milletvekillerinin itibarlarını lekelemek amacıyla uluslararası medya tarafından olumsuz bir şekilde kullanılmaktadır.

Ayrıca, Kays Said tarafından feshedilen parlamentoda görev yapan milletvekillerinin, devlet işlerindeki faaliyetlerinde baskı altında tutulduklarına ve hedef alındıklarına dair iddialar mevcuttur. İsimlerinin açıklanmasını istemeyen milletvekilleri maruz kaldıkları baskıları bize şöyle aktarmışlardır:

Gümrükte çalışan bir milletvekili, daha önce oldukça önemli bir görevde bulunmasına rağmen, şu anda yetkilerinin dondurulduğunu ve artık çalışmadan sadece ofisinde vakit geçirdiğini belirtmektedir. Üniversitede profesör olarak görev yapan bir milletvekili ise üniversite yönetimi tarafından ders vermesine izin verilmediğini ve mesai saatlerini ofiste geçirdiğini ifade etmektedir. Devlet bankalarından birinde çalışan bir milletvekili, bankacılık sektöründe aynı pozisyona sahip meslektaşlarına tahsisli araç olduğunu ancak daha önce kendisine tahsis edilmiş olan aracın Said'in darbesinden sonra kendisinden alındığını bildirmiştir.

Milletvekillerinin birçoğu ise siyasi faaliyetlerini dondurma ve kendilerini tehlikeden uzak tutma amacıyla normal yaşamlarına geri dönme kararı almıştır. Said rejimi böylece devletin üst mevkilerinde çalışan kişiler için bile apaçık bir oto-sansür iklimi yaratmış durumdadır. Diğer yandan, Kays Said'in tedbirlerine karşı çıkan ve politik eylemlere katılan milletvekilleri, zulme ve baskılara maruz bırakılmakta ve uydurma suçlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu milletvekilleri arasında Avukat Seifeddine Makhlouf, insan hakları alanında görevlerde bulunan ve bakanlık da yapmış olan Avukat Samir Dilou, Nahda milletvekillerinden Yamin Zoghلامي ve Nadal Souissi gibi isimler yer almaktadır.

3.3. 17S KODU VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜNÜ KISITLAMAYA YÖNELİK İHLALLER

Hukuka aykırı gözaltı ve tutuklamaların dışında gerçekleştirilen bir diğer hak ihlali ise seyahat özgürlüğüne yöneliktir. Hem ülke içinde protestoları engellemek ve muhalif kesimlerin hareket alanlarını kısıtlamak için gerçekleştirilen uygulamalarla Tunusluların hareket özgürlükleri engellenmekte ve sık sık güvenlik güçlerince kontrollere maruz bırakılmakta hem de ülke dışına seyahat etmek isteyenlere yönelik çeşitli kısıtlamalarla Tunusluların ülke dışına seyahat etmeleri engellenmektedir. Zira, darbenin ilk gününden bu yana, darbeyi reddeden birçok siyasetçi, insan hakları savunucusu, gazeteci ve aktivistin seyahat özgürlüklerinin açık ve net bir şekilde ihlal edildiği görülmektedir. Bu ihlaller genellikle, kişinin

havaalanında bulunduğu saatlerde ansızın ortaya çıkan "17S kodu" adı verilen bir kodla gerçekleşmektedir. Bu tür durumlarda hakkında "17S" kodu konulan kişiler saatlerce havaalanında bekletildikten sonra güvenlik güçlerinin seyahat edemeyeceklerine dair bildirimlerine maruz kalarak uçuşlarını kaçırmaktadırlar. Ancak, kişilerin seyahatlerini engellemek için kullanılan bu tür yöntem ve uygulamaların hiçbir hukuki zemini bulunmamaktadır.

17S veya S17 olarak bilinen önlemler, terörle mücadeleye yönelik ulusal planın bir parçası olarak 2013 yılında uygulamaya konulmuş birtakım önlemleri ifade etmektedir. Söz konusu önlemler Tunus vatandaşlarının yurtdışındaki silahlı gruplara katılmak üzere ülkeden ayrılmasını engelleme amacıyla oluşturulmuştur. Ancak söz konusu önlemler bugün gelinen noktada bireyleri hareket özgürlüğü hakkından mahrum bırakan keyfi kısıtlamalara yol açmaktadır.

Nahda Partisi'nin eski milletvekillerinden olan ve 2019 yılında Kays Said tarafından feshedilen parlamentoda milletvekili olan Rebap bin Latif, milletvekillerinin 25 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla seyahat yasağı gibi ihlallerle karşılaşmaya başladığını ifade etmektedir. Latif, Kays Said tarafından feshedilen parlamentodaki tüm milletvekillerine 17S kodu konulduğunu belirtmiştir. Söz konusu bu kodun yalnızca milletvekillerine değil, hâkimler, bürokratlar, gazeteciler ve iş adamlarına da koyulduğu ve bu şekilde kişilerin seyahat özgürlüklerinin engellendiği bilinmektedir. Zamanla, yetkililerin seyahat yasağını sadece soruşturma için aranan milletvekilleriyle sınırlamaya başladıkları görülmüştür. Soruşturmaların siyasi amaçlarla gerçekleştirildiği göz önüne alındığında, söz konusu 17S kodunun ve seyahat kısıtlamalarının da siyasi amaçlarla gerçekleştirildiği anlaşılabilmektedir.

Nahda Hareketi'nin liderlerinden olan ve Said tarafından feshedilen Tunus Parlamentosu'nda milletvekili olan Suphi Atik'in kızı Rebap Atik ile yaptığımız görüşmede (11.06.2023) kendisi babasının tutuklanma süreci ve şu anda içinde bulunduğu hapisane koşullarını şu şekilde ifade etmektedir;

"Babam, 6 Mayıs 2023 tarihinde havaalanında seyahat işlemlerini tamamlarken "17S" kodunun olduğunu ve hakkında suçlamalar bulunduğu öğrenerek seyahati engellenip tutuklanmıştır. Kendisi, 12 Mayıs 2023'ten beri kara para aklama ve döviz bulundurma gibi kendisine yöneltilen asılsız suçlamaları reddetmesi nedeniyle açlık grevindedir. Ayrıca, 6 Mayıs'ta tutuklanmasından bu yana kötü muameleye maruz kalmış ve 12 Mayıs 2023'te sorgu yargıcının karşısına çıkana kadar kendisine yiyecek verilmemiştir. O sırada avukat, güvenlik güçlerinin kendisine sandviç vermesine yönelik engellemelerine rağmen, büyük güçle babama bir sandviç vermiştir.

Babamın tutuklanmadan önce herhangi bir sağlık sorunu yoktu ama şu an sağlığı kötü ve bize hatta avukatına dahi haber verilmeden 7 defadan fazla nefes darlığı ve bilinç kaybı sonucunda hastaneye kaldırıldı. Hastaneden durumuyla ilgili tıbbi raporlar almaya çalıştık, ancak hastanede kaydı bulunmadığını ve kendisinin sağlık durumu raporuna avukatının ulaşamaması için polislerin onu sahte bir isimle kaydettirdiklerini şaşkınlıkla öğrendik.

Solunum krizi, tutuklanmasının ilk günündeki tutukluluk koşullarından ve Başkent'teki Buşşa gözaltı merkezinde yeteri kadar güneş görmeyen ve havalandırması bulunmayan bir odaya, gün boyunca sürekli sigara içen 6 sanıkla birlikte yerleştirilmesinden kaynaklanıyor olabilir. Özellikle cezaevinde maruz kaldığı tıbbi ihmal nedeniyle sağlık durumunun daha da kötüleşmesinden korkuyoruz. Çünkü, babamın hastaneye yatırılması gerekiyor, ancak durumu kötüleştiğinde sadece hastaneye naklediliyor, basit testler yapılıyor ve aynı gün gözaltı mer-

kezine geri dönüyor. Ayrıca, Charles Nicolle Devlet Hastanesi'nde bir doktor tarafından şantaja uğradı, doktor onun muayenesini ve tedavisini yapabilmesi için açlık grevini sona erdirmesini istedi, ancak babam bunu reddetti ve doktor bu sebeple babamı muayene etmedi. Testler, kalp kaslarının işlev bozukluğu ve kan düzeyinde ciddi düşüş olduğunu gösteriyor ve babamın banyoldığı günler de olmuştur. Bunun yanı sıra, babam hareket etmekten aciz hale geldi, haftalık ziyaretlerinde güvenlik görevlileri tarafından taşınıyor veya aşırı zorlukla yürüyebiliyor. Babam çok fazla miktarda kilo kaybetmiş durumda."

Suphi Atik'in eşi Zeynep Marayhi de 11 Haziran 2023 tarihinde kendisiyle WOLAS tarafından yapılan görüşmede eşinin tutuklanma sürecini ve mevcut durumunu şu şekilde açıklamaktadır;

"Eşim Suphi Atik, bugün itibariyle 41 gündür açlık grevinde. Sağlık sorunları nedeniyle bu süre boyunca defalarca hastaneye nakledildi ve kalp kaslarının işlevinde bozukluk nedeniyle yoğun bakıma alındı. Bu süre zarfında 20 kg kaybetti. Birçok ziyaretimiz sırasında yürüyememe veya konuşamama durumu oldu, hatta bazen iki kişinin yardımıyla görüşmeye gelebildi. Grev sonucunda sağ böbreğinde ağrı ve kalp kaslarında sorunlar yaşıyor. Ayrıca, tutuklu olarak kaldığı odada 12 kişi bulunuyor, bunlardan 5'i ise sigara içeriyor."

Eşimin hayatını tehdit eden bu haksız ve açıklanamayan tutuklama nedeniyle, soruşturmayı yürüten soruşturma hakimini tam sorumluluk altında tutuyorum. Suphi Atik'in, uluslararası bir bilimsel konferansa katılmak için seyahat etmek üzere tutuklanması son dakikada gerçekleşti. Bugün kendisinin tutuklanmasına ilişkin bir arama emri olduğunu öğrenmemize rağmen, daha önce bu konuda herhangi bir bilgilendirme almadı. Bugün, Suphi Atik'in adının kasıtlı olarak siyasi bir davanın içine sürüklendiği bir durumda bulunuyoruz."

3.4. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNE YÖNELİK İHLALLER

Kays Said'in hukuka aykırı uygulamalarından etkilenen yalnızca siyasetçiler değildir. Medya mensupları da Said'in otoriter bir rejim tesis etmek için tüm muhalif sesleri bastırma politikasının kurbanlarından. Tunuslu bir gazeteci ve Zeytouna isimli kanalda program sunucusu olan Amer Ayad yaptığımız röportajda (11.06.2023) bize Kays Said'in darbesine karşı çıktığı bir program olan Harvest 24 isimli programı gerçekleştirmesinin engellendiğini belirterek, Tunus'ta yayın yapmasının zorlaştığı düşüncesiyle yayınlarına devam etmek amacıyla yurtdışına çıkmaya karar verdiğini belirtmiştir. Bu süreçte, Kays Said'e yakın kişilerden birçok tehdit aldığını ifade eden Ayad, 1 Ekim 2021 tarihinde aracının durdurularak yolunun kesildiğini ve programlarındaki siyasi tutumunu değiştirmesi, darbe ve hak ihlalleri hakkında konuşmayı bırakması için tehdit edildiğini ifade etmiştir. Ayad, sonrasında başına gelenleri ise şu şekilde anlatmaktadır;

"3 Ekim 2021 tarihinde sabahın erken saatlerinde Monastir şehrindeki evimden güvenlik güçleri tarafından alındım ve Tunus'un başkentindeki bir güvenlik birimine götürüldüm. Sadece gerçekleri aktarmakla görevli bir gazeteci olduğum için, devlet güvenliğine karşı komplo kurmak, devlet başkanına yönelik saldırıda bulunmak ve sivil itaatsizlik çağrısında bulunmakla suçlandım. Bu asılsız suçlamalar sonucu askeri mahkemeye sevk edildim. Bir gazetecinin askeri mahkemede yargılanması benzersiz bir durumdur. Tunus'taki hukukun ve insan haklarının kötüleşen durumu hakkında programın bir bölümüne misafir ettiğim "Onur Koalisyonu" üyesi olan Abdullatif Alavi de benimle aynı davada yargılanmaktadır."

İlk duruşmada Abdullatif'in serbest bırakılmasına benim tutukluluk halimin devamına yönelik

karar verildi. Tutukluluğum 25 Kasım 2021 tarihinde sona erdi, ancak hala yurt dışına seyahatim yasak. Aralık 2021'de askeri mahkeme tarafından 4 ay hapis cezasına çarptırılmam için bir ön karar verildi. Oysa ki hakkımdaki dava ölüm ve uzun yıllar ağır hapis cezası istemiyle açılmıştı. Bu durum, otoritenin (Kays Said yönetiminin) eylemlerinin kabalığının ve askeri yargıyı sadece intikam amacıyla bir medya mensubunu taciz etmek için kullanmasının bir kanıtıdır. 2022 yılının Nisan ayında yaptığım istinaf başvurusu sonucunda askeri mahkemenin verdiği 4 aylık hapis cezası 2 aya indirildi. Ancak daha sonra askeri mahkeme kararını temyiz etmek için en üst düzeydeki askeri yargıya başvurdum ve itiraz süreci hala devam etmektedir."

Tunus merkezli bir medya şirketi olan Instalingo adıyla anılan dava kapsamında çok sayıda şirket çalışanı da "devlet başkanına karşı tehlikeli eylemde bulunmak" suçlamasıyla gözaltına alınmıştır. Kays Said'in baskıcı önlemlerine karşı gerçekleri aktaran gazeteciler ve medya çalışanlarına yönelik açık bir saldırı niteliğindeki bu hukuka aykırı uygulamalar kapsamında açılan Instalingo davasında Şehrazad Akasha, Latifi El-Hedouri, Şedde El-Hac Mubarek ve blog yazarı Besheer El-Yusufi gibi gazeteciler uluslararası platformda ifade özgürlüklerini kullanmaları sebebiyle haksız bir şekilde suçlanmışlardır.

Ayrıca, Mozaik FM adlı radyoda gazetecilik yapan Halifa El-Kasimi terörle mücadele yasası kapsamında 3 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Uluslararası açıklamaları sebebiyle gazeteci Salah Attia da 3 ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Mozaik FM radyosunun müdürü Nureddin Boutrar tutuklanmış ve 350,000 Amerikan Doları tutarındaki kefalet karşılığında serbest bırakılmıştır. Gazeteci Mounia Arfaoui, 54 sayılı kararnameyle ilgili sahte suçlamalarla karşı karşıya kalmış, ancak daha sonra suçlamalar düşürülmüş ve adil olmayan yargılama süreçleri altında haksız cezalara mahkûm edilme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Gazeteciler Mohammed Bouguelb ve Mounia Arfaoui'nun yaptıkları haberler, mevcut Dini İşler Bakanının karıştığı yolsuzlukları açığa çıkarmış ve gazeteciler hakkında yetkililerin hedef göstermelerine ve haklarında asılsız suçlamalarda bulunulmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra, gazeteciler İlyas El-Gharbi ve Haytham Al-Meki, uluslararası platformlardaki açıklamaları sebebiyle ifadelerinin alınması için anti-suç birimine gönderilmişlerdir.

Tunus'ta, Kays Said'in darbesine ve hukuka aykırı uygulamalarına karşı olan Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin kurulmasında önemli bir rol oynayan, akademisyen, insan hakları aktivisti ve şair Şeyma İsa da Said'e muhalefeti nedeniyle 21 Şubat 2023 tarihinde tutuklanmıştır. Şeyma İsa'nın 19 Ocak 2023 tarihinde, 22 Aralık 2022'de yaptığı radyo programında "silahlı kuvvetleri itaatsizliğe ve devlet başkanına karşı isyana teşvik etmek, kamu güvenliğini ve milli savunmayı tehlikeye atmak amacıyla yanıltıcı haber ve söylentiler yaymak suretiyle askeri personeli tahrik etmek" suçlamalarıyla Ben Arous'daki Organize Suçlar Şubesi'ne çağırıldığı belirtilmiştir. Şeyma İsa 27 Ocak 2023 tarihinde, bahsi geçen suçlamalar kapsamında 54 numaralı kararname uyarınca mahkemeye çıkarılmıştır.

İsa, 22 Şubat 2023'te, yanında kız kardeşi varken aracının önü güvenlik güçlerine ait 3-4 siyah araç ile kesilerek arama yapılmak üzere evine götürülmüştür. Aracının önü kesildiği sırada Şeyma İsa avukatına ulaşırken kız kardeşi ise babasına ulaşmayı başarmıştır. Bu sırada bir güvenlik görevlisinin zorla telefonları almaya çalıştığı bildirilmiştir.

Hiçbir izin olmaksızın yapılan arama sırasında Şeyma İsa'nın babası da eve gelmiş ancak eve girmesine güvenlik güçleri tarafından izin verilmemiştir. Bu olayla birlikte gözaltına alınan Şeyma İsa, son zamanlarda "İŞİD üyesi" olarak tanımlanan bir mahkûm tarafından sözlü ve fiziksel saldırıya uğradığını bildirmiştir. Şeyma İsa, bu kadının kendisine küfür edip sözlü saldırılar düzenlemesine rağmen, ilgili yetkililerin müdahale etmediğini bildirmiştir. Şeyma İsa 13 Temmuz 2023 tarihinde Tunus iline bağlı İstinaf Mahkemesi'nin kararıyla serbest bırakılmış olsa da bu süreçte yaşadığı olaylar ve maruz kaldığı hukuk dışı uygulamalara karşı yetkililerin de duyarsız kalması, İsa'nın açık bir şekilde can güvenliği tehlikede olduğunu ve Tunus'taki hak ihlallerinin ulaştığı boyutu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

4. RAŞİD EL-GANNUŞİ'NİN TUTUKLANMASI

17 Nisan 2023 Pazartesi tarihinde, Nahda Partisi'nin lideri ve ülkenin önemli siyasi figürlerinden biri olan Raşid El-Gannuşî evine düzenlenen bir baskın ile gözaltına alınmış ve nereye götürüldüğüne dair bir açıklama yapılmamıştır. Salı günü ise polis Nahda başta olmak üzere pek çok muhalif siyasi partinin ofislerini kapatarak faaliyetlerini durdurmuştur. Cumhurbaşkanı Kays Said'in son iki yıldır tüm muhalefeti ve rakiplerini saf dışı bırakmak ve kendi güç alanını genişletmek amacıyla yaptığı bu hamle, Said'in otokratik yönetimini kurması için son çabası olarak yorumlanmaktadır.

Gannuşî'nin tutuklanması aslında Said'in bir süredir devam eden tutuklama işlemlerinin en sansasyonel olanıdır. Zira, Gannuşî'nin tutuklanmasından önce, daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, ülkedeki pek çok muhalif aktivist, siyasetçi ve medya mensubu tutuklanmıştır. Raşid el-Gannuşî başta olmak üzere, tutuklanan bu isimlerin en belirgin ortak özellikleri ise Kays Said'e muhalif isimler olarak bilinmeleridir.

Raşid El-Gannuşî'ye yönelik son gözaltı ve tutuklamanın da bir geçmişi bulunmaktadır. Gannuşî 2022 yılındaki seçimlerden önce de gözaltına alınmış, saatlerce savcının odasının kapısında bekletilmiştir. Sonrasında ise 12 saatten fazla bir süre sorguya alınmıştır.

Kays Said'in 25 Temmuz 2021 tarihindeki darbesinden önce Tunus Parlamentosu'nun sözcüsü olan Gannuşî'nin tutuklanmasının, Kays Said'e muhalif siyasi partilerden oluşan bir güçler koalisyonu olan Ulusal Selamet Cephesi'nin toplantısında yaptığı "Nahda'sız, siyasi İslamsız, solsuz veya başka herhangi bir bileşensiz Tunus, bir iç savaş projesidir" açıklamasının ardından gerçekleşmesi de oldukça önemlidir. Zira, Tunus'un istikrarının tüm kesimleri içerisine alan bir uzlaşısı ile gerçekleşeceğini savunmaya devam eden Gannuşî ve Nahda, ülkeyi tek adam rejimi ile yönetmek isteyen Kays Said için en büyük tehdit olarak görülmektedir.

82 yaşındaki Raşid el-Gannuşî, Ramazan ayının 27. gecesine denk gelen 17 Nisan tarihinde, iftar vaktinden yarım saat önce, yerel saat ile 18:30 civarında, evine baskın düzenleyen sivil kıyafetli güvenlik güçleri tarafından gözaltına alınmıştır. Bu tarihten beri Monastir Cezaevi'nde tutuklu bulunmaktadır.

Daha önce Habib Burgiba ve Zeynel Abidin Bin Ali döneminde de çeşitli suçlamalarla hakkında davalar açılan Gannuşî, Burgiba döneminde idam cezasına çarptırılmış ancak bu süreçte gerçekleşen darbe nedeniyle cezası infaz edilmemiştir. Kays Said döneminde ise hakkında 10 ayrı dava bulunan Gannuşî, gözaltına alınmadan önce, bu davalarla ilgili bir yıl içinde 13 kez soruşturulmuş ve toplamda 150 saatlik bir sorgu süreci geçirmiştir. Oğlunun WOLAS ile yaptığı görüşmedeki (06.07.2023) iddiasına göre yetkililer, bu asılsız ve sahte suçlamalarla 82 yaşında olan ve çeşitli sağlık problemleri bulunan Gannuşî'yi yormak için böylesine yoğun bir soruşturma süreci yürütmüşlerdir.

Gannuşî hakkında açılmış olan davalar iki kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; siyasi nitelikli davalar ve para aklama, yolsuzluk, Tunuslu gençleri savaş ve çatışma bölgelerine gönderme iddialarıyla açılmış olan davalardır. Ancak, bu davaların hiçbirinde Gannuşî'ye yöneltilen suçlamalara dair kanıtlayıcı nitelikte deliller sunulamamıştır. Raşid el-Gannuşî'nin Said döneminde, 2022 yılından bu yana suçlandığı davalara dair şu şekilde bir kronoloji ortaya çıkmaktadır;

31 Mart 2022: Kays Said'in Tunus Parlamentosu'nu anayasaya aykırı olarak feshetmesi üzerine Parlamento Başkanı Raşid el-Gannuşî Parlamento'yu dijital mecrada çevrimiçi olarak toplanmasına yönelik davanın oturumunun gerçekleşmesi. Gannuşî bu çevrimiçi Parlamento oturu-

munda Cumhurbaşkanı Said'in kararının iptali ve suçlamalara bir bahane olarak kullandığı 80. maddenin durdurulmasına yönelik bir oylama yapmıştır.

19 Temmuz 2022: Nema Derneği Davası olarak da bilinen, Gannuşi'nin para akladığına yönelik suçlamalarla ilgili yargılamanın oturumu gerçekleşmiştir.

3 Ağustos 2022: İstibdatçı Beyanı Davası olarak da bilinen, güvenlik güçlerine dair herhangi bir ithamda bulunmadan Said yönetiminin bir istibdat yönetimine benzetmesi üzerine açılan soruşturmaya yönelik davanın oturumunun gerçekleşmesi. Bu dava kapsamında 1 yıllık hapis cezası alması istenmiştir.

19 Eylül 2022: Tunuslu gençleri savaş ve çatışma bölgelerine gönderdiğine yönelik suçlamalar sebebiyle yargılandığı davanın oturumu gerçekleşmiştir.

20 Eylül 2022: Tunuslu gençleri savaş ve çatışma bölgelerine gönderdiğine yönelik suçlamalar sebebiyle yargılandığı davanın ikinci oturumu gerçekleşmiştir.

11 Kasım 2022: Instalingo Davası olarak da bilinen, Kays Said'e muhalif medya kanalları ve gazetecilere yönelik davada Gannuşi bu muhalif medyayı yönetmekle suçlanmıştır ve söz konusu tarihte bu davaya yönelik oturum gerçekleşmiştir.

28 Kasım 2022: Tunuslu gençleri savaş ve çatışma bölgelerine gönderdiğine yönelik suçlamalar sebebiyle yargılandığı davanın üçüncü oturumu gerçekleşmiştir.

21 Şubat 2023: İstibdatçı Beyanı Davası olarak da bilinen, güvenlik güçlerine dair herhangi bir ithamda bulunmadan Said yönetiminin bir istibdat yönetimine benzetmesi üzerine açılan soruşturmaya yönelik davanın ikinci oturumu gerçekleşmiştir.

23 Şubat 2023: Gençleri çatışma bölgelerine gönderdiğine yönelik davada, Raşid el-Gannuşi'nin bir videoda Tunuslu gençlere Suriye gibi çatışma bölgelerine gitmeleri için tavsiyede bulunduğu iddia edilmişti. Davanın üçüncü oturumunda böyle bir videonun bulunmadığı ve söz konusu davanın asılsız bir dava olduğu ortaya çıkmıştır.

17 Nisan 2023: Gözaltına alınmasının ardından bilinmeyen bir yerde tutulan Raşid el-Gannuşi, 48 saat boyunca ailesine ve avukatına hiçbir haber verilmeksizin ortadan kaybolmasının ardından hâkimi karşısına çıkarıldı.

18 Nisan 2023: Gannuşi, İstibdatçı Beyanı Davası olarak anılan dava kapsamında gerçekleştirilecek duruşma için 3 saat bekletilirken, avukatlarının duruşmaya katılmalarına izni verilmediği için duruşma yapılamadı. Dava kapsamında Gannuşi'ye isnat edilen polis memurlarına yönelik istibdatçı dediğine dair iddialara da herhangi bir delil sunulamamıştır.

19 Nisan 2023: Gannuşi, İstibdatçı Beyanı Davası kapsamında gerçekleştirilecek duruşma için 7 saat bekletilmesinin ardından 9 saat süren bir sorguya alınmıştır. Hakkında tutuklama kararı verilen bu dava nedeniyle bu tarihten itibaren Mornagia Hapishanesi'nde tutuklu bulunmaktadır.

24 Nisan 2023: Raşid el-Gannuşi hakkında bir terör örgütü grubuyla birlikte olduğu iddia edilen bir video kaydı kapsamında dava açılmıştır. Söz konusu dava, bir polis memurunun Gannuşi'yi terör örgütü mensuplarıyla birlikte bir video kaydında gördüğünü iddia etmesi üzerine açılmıştır. 7 saat boyunca süren duruşmada söz konusu video gösterilmemesi ve polis memuru yalnızca böyle bir video gördüğünü iddia etmiştir.

Raşid el-Gannuşi hakkında açılmış olan tüm bu davalar Kays Said'in kendisine muhalif kesimleri engellemeye yönelik girişimleridir ve bu yönüyle tamamen siyasi nitelikli davalardır. Zira, suçlamalar hakkında hiçbir tutarlı delil gösterilememiş ve sahte delillerle Gannuşi ve diğer muhalifler suçlanarak tutuklanmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle adil yargılanma hakkının da ihlal edildiği söz konusu davalardaki bu durum nedeniyle Gannuşi, adil yargılanma hakkının gerekli şartları yerine getirilmediği sürece dava oturumlarına katılmama kararı almıştır.

8 Mayıs 2023: Adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ve hakkındaki suçlamaların asılsız olduğunu ifade eden Gannuşi, İstibdatçı Beyanı davasının duruşmalarına ve diğer davaların duruşmalarına katılmama kararı alarak 8 Mayıs'taki dava duruşmasına katılmayı reddetmiştir.

9 Mayıs 2023: Instalingo Davası'nın ikinci oturumu gerçekleşmiştir. Gannuşi bu dava oturumuna adil yargılanma hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle katılmayı reddetmiştir. Hâkim bu oturuma katılmayan Gannuşi'nin tutukluluk halinin devamına karar vermiştir.

15 Mayıs 2023: Gannuşi, İstibdatçı Beyanı Davası kapsamında Tunus İlk Derece Mahkemesi'nde gerçekleşen oturuma da katılmayı reddetmiştir. Oturuma katılmayan Gannuşi hakkında iç savaş çıkarmaya teşebbüs iddiasıyla hakkında giyaben 1 yıl hapis ve 1000 Tunus Dinarı para cezası verilmesi kararlaştırılmıştır. Söz konusu suçlamaya delil olarak Gannuşi'nin bir video kaydı gösterilmiştir. Ancak, video kaydı montajlanmış ve çeşitli efektler kullanılarak dramatize edilmiştir. Gannuşi'nin avukatları video kaydının orijinal ve tam halini mahkemeye sunmalarına rağmen Gannuşi hakkında bahsi geçen hükümler verilmiştir.

Hakkındaki tüm bu suçlamaların ve davaların yanı sıra Gannuşi, Kays Said tarafından Gizli Operasyon Davası olarak da anılan bir dava kapsamında devlet kurumlarını ele geçirmek ve devlet adamlarına suikast düzenlemek amacıyla gizli bir yapılanma kurduğu iddiasıyla suçlanmaktadır. Gannuşi, bu dava kapsamında gerçekleşen iki oturuma da katılmayı reddetmiştir.

2023 yılının Ramazan ayında, evinde eşiyle birlikte iftar hazırlığı yaptıkları sırada, iftardan yalnızca yarım saat önce, yerel saatle 18:30 sıralarında sivil kıyafetli kalabalık bir ekiple evine baskın düzenlenen Raşid el-Gannuşi, evinde gerçekleştirilen hukuk dışı aramanın yanı sıra, kendisine, ailesine ve avukatlarına hiçbir açıklama yapılmaksızın gözaltına alınmıştır.

Ailesinin ifadelerine göre, sivil kıyafetler ile baskına gelen güvenlik güçlerinin yarısı Gannuşi'nin evinin içerisine girerken dışarıda kalanlar ise arama süresince oğlunun, kızının, yardımcılarının ve avukatlarının eve girmesine engel olmuştur. Başlangıçta bir arama olduğunu düşündükleri bu baskın süresince yasadışı bir şekilde eve girmeleri engellenen Gannuşi'nin ailesi ve avukatları güvenlik güçlerinin evde 20:30'a kadar kaldıklarını ifade etmektedir.

Bu sırada mahalle sakinlerinin de Gannuşi'nin evinin önünde toplanmasıyla olayın bir protestoya dönüşmesinden çekinen güvenlik güçleri Gannuşi'yi gözaltına alarak evden ayrılmışlardır. Gannuşi ile birlikte kızının, eşi ve yardımcısının da güvenlik güçlerince el-Aouina Kışlası'na götürülecekleri söylenerek alıkonulduğu, ancak avukatların söz konusu kışlaya gittiklerinde Gannuşi'nin orada olmadığını gördükleri de ifade edilmiştir. Avukatlarının soruları üzerine Gannuşi'nin Buşuşa Kışlası'nda olduğu söylenmiş ancak söz konusu kışlaya giden avukatlar burada da Gannuşi'yi bulamamışlardır. Gözaltına alınan bir siyasetçinin askeri kışlaya götürülmesinin hukuk dışılığının yanı sıra açıkça bir zorla alıkoyma olarak görülebilecek bu olaydan sonra 18 Nisan Salı günü saat 21:00 civarında Gannuşi'nin tutulduğu yer öğrenilebilmiş ve Raşid el-Gannuşi, ailesi ve avukatlarıyla 19 Nisan Çarşamba günü çıkarıldığı mahkemede görüşme imkânı bulabilmiştir.

Gannuşi ile birlikte damadı, yardımcısı ve iki milletvekilinin de soruşturmaları saat 18:00'da başlamış ve sanıklarla birebir yapılan sorgulamalar kapsamında Gannuşi'nin sorgulanmasına ancak saat 22:00'da başlanmıştır. 19 Nisan gecesi başlayan sorgulama ise 20 Nisan sabahına kadar sürmüştür.

Sorgulamanın sona ermesinin ardından ise soruşturma hâkimi tarafından tutuklama kararı verilmiştir. Hakkındaki suçlamalara dair delilleri yok etmeye dair hiçbir eğilimi bulunmayan, yaşı ve sağlık sorunları göz önüne alındığında kaçma ihtimali oldukça düşük olan ve milletvekili olması dolayısıyla resmi koruma altında olduğu için güvenlik endişesi bulunmayan Gannuşi'nin tutuklanmasına yönelik bu kararın siyasi bir karar olduğu oldukça açıktır. Zira, Gannuşi'nin tutuklanmasına karar veren hâkimin bu karar sonrası 33. Soruşturma Dairesi'ne başhâkim olarak atanması da bir "ödüllendirme" olarak yorumlanmıştır. Bundan önceki birçok hâkim Gannuşi hakkındaki iddialarla ilgili kendisini ifadeye çağırılmış, mahkemede yargılanmış ancak tutuklama kararı vermemiştir. Bu nedenle, Gannuşi hakkında tutuklama kararı veren hâkimin başhâkim olarak atanması, Gannuşi'ye yönelik davaların ve hukuki kararların siyasi niteliğini de ortaya koymaktadır.

Çeşitli sağlık problemleri bulunan Gannuşi'nin oğlu Muaz el-Gannuşi ile yaptığımız görüşmede (06.07.2023) kendisi babasının durumuna dair endişelerini şu şekilde ifade etmiştir,

"Babamın yaşı 80'i geçmiş durumda ve kendisinin tansiyon ve şeker gibi sağlık problemleri bulunuyor. Bu nedenle uygun ortamda sağlık bakımına ihtiyacı var. Babam, hücrede biri iş adamı ve diğeri bir doktor olan üç kişi ile birlikte kalıyor. Kendisi tıbbi gözlem altında tutuluyor ve gerekli kontrolleri yapılıyor. Henüz kendisi hakkında kesin hüküm verilmediği için avukatlar sabah 09:00 ile akşam 16:00 saatleri arasında kendisiyle görüşme imkânı bulabiliyorlar."

Tunus yasalarına göre soruşturma kapsamındaki tutuklulara haftada bir kez ziyaretçi hakkı tanınmaktadır. Raşid el-Gannuşi'ye yönelik haftalık ziyaretler bu kapsamda çarşamba günleri gerçekleştirilmektedir. Kendisini ziyaret eden avukatları ve aile üyelerinden edinilen bilgilere göre ziyaretçilerle Gannuşi arasında ziyaret sırasında cam bir bariyerin yer aldığı belirtilmektedir. Bu şartlar altında ziyaretçi kabul etmeyi reddeden Gannuşi, avukatının girişimleri sayesinde cam bariyerin kaldırılmasını sağlamış ve eşi ile ziyaretini aralarında herhangi bir engelin bulunmadığı bir ortamda gerçekleştirebilmiştir. Gannuşi'nin kızı da babasını ziyaret etmek istemiş ancak kızına Gannuşi ile aynı davada yer alan sanıklardan biri olması dolayısıyla ziyaret izni verilmemiştir.

Raşid el-Gannuşi 28 Eylül 2023 tarihinde Nahda Hareketi'nin önemli isimlerinden Riyad Şuaybi aracılığıyla yaptığı açıklamada 29 Eylül tarihi itibarıyla açlık grevine başlayacağını duyurmuştur. Şuaybi, Facebook platformu üzerinden yaptığı paylaşımda, Gannuşi'nin açlık grevine "kendisine ve diğer siyasi tutukluların maruz kaldığı tüm mağduriyetler ve kısıtlamalar kaldırılana kadar devam edeceğini" belirtmiştir. Kays Said ise muhalefetteki siyasi partilerin Nahda Hareketi lideri Raşid el-Gannuşi'ye verdiği desteği kınadığını bildirmiştir.

5. HUKUK DIŞI UYGULAMALARA KARŞI HUKUKİ SÜREÇLER

Kays Said'in bir diktatörlük rejimi inşa etmeye çalıştığı Tunus'ta meydana gelen hak ihlalleri ve hukuka aykırı eylemlerle mücadele kapsamında farklı seviyelerde alınabilecek yasal önlemler bulunmaktadır. Yerel düzey, Kıta düzeyi ve Uluslararası düzey olarak üç başlık altında alınacak önlemler ve aksiyonlar ile Tunus'taki hukuka aykırı uygulamaların sona erdirilebilmesi mümkündür. Bu kapsamda, başta Tunuslu hukukçular ve insan hakları aktivistleri olmak üzere farklı kişi ve kurumlar Kays Said yönetimine karşı çeşitli hukuki girişimlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda, alınacak önlemler kadar, başlatılan bu hukuki süreçlere destek verilmesi de oldukça elzemdir.

Yerel düzeyde incelendiğinde hak ihlallerine yönelik hukuki girişimlerin sekteye uğradığı söylenebilir. Zira, Kays Said'in 2022 Anayasası ile birlikte iyice pekiştirdiği yargı erki üzerindeki tahakkümü Tunus'taki yargı bağımsızlığını zayıflatmış ve adil yargılanmanın önünü kapamış durumdadır. Bu durum da yerel düzeyde Tunus'ta başlatılacak hukuki süreçlerin hak ihlallerine sebep olanların lehine sonuçlanmasına neden olmaktadır.

Kıta düzeyindeki en etkin yargı mekanizması Afrika İnsan Hakları Mahkemesi'dir. İnsan hakları konusunda çalışan bir avukat olan İbrahim Bilgith, kıtadaki bu en yüksek yargı mekanizmasına başvuruda bulunarak Said yönetimine karşı bir dava açmış ve mahkemede 22 Eylül 2022 tarihinde alınan bir karar ile Kays Said'in yargı bağımsızlığına zarar veren kararlarının iptal edilmesine yönelik bir karar çıkmıştır. Ancak Said yönetimi bu kararın uygulanmasına dair bir adım atmadığı gibi mahkemenin kararına yönelik bir açıklamada da bulunmamıştır.

Tunus'un bu tavrı sonrasında Afrika İnsan Hakları Mahkemesi, kararın Tunus hükümeti tarafından değerlendirilmeyeceğini ve tartışılmayacağını belirtmiştir. Bu durumda, eğer söz konusu karar uygulanmazsa, Tunus'un Afrika Birliği üyeliğinin askıya alınması ve yaptırımlara maruz kalması söz konusu olabilecektir. Afrika İnsan Hakları Mahkemesi'ne açılan davalardan biri de Tunus vatandaşı olan Reda Bouziane'nin Said'in darbesine karşıya bir protesto katıldığı sırada güvenlik güçleri tarafından öldürülmesine yönelik bir davadır.

Kays Said'in hukuka aykırı uygulamalarına yönelik uluslararası düzeyde de pek çok girişimde bulunulmuştur. Cenevre'de bulunan İşkence Mağdurları Derneği başkan yardımcısı Adel el-Mejri, dernek olarak Prof. Dr. Nuri al-Buhairi de dahil olmak üzere Tunus'ta keyfi olarak tutuklanan ve polis gözetiminde oldukları tutukluluk sürecinde ortadan kaybolan bazı kişiler hakkında İnsan Hakları Konseyi'ne dilekçe sunduklarını yaptığımız görüşmede bize ifade etmiştir.

Ayrıca, bakanlık da yapmış olan Ulusal Baro eski Başkanı Abdulrezzak Kilani'nin eski adalet bakanı Nureddin Bhiri'nin tutuklu bulunduğu hastaneyi ziyaret etmesine izin verilmemesi üzerine yalnızca güvenlik güçlerini yasaları uygulaması ve müvekkilini ziyaret etmesine izin vermesi için itirazda bulunmuştur. Bu olayın ardından Kilani ve ona eşlik eden 14 avukat arkadaşı hakkında asılsız iddialarla kasıtlı bir dava açılmıştır. İnsan Hakları Yüksek Komiseri yardımcılarını ile Tunus'taki insan hakları ihlallerine yönelik görüşmeler de gerçekleştiren diasporadaki Tunuslu hukukçular ve insan hakları aktivistleri Uluslararası Parlamenterler Birliği ile iletişime geçmiş ve Tunuslu milletvekilleriyle çeşitli buluşmalar gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca, hak ihlallerine ve hukuka aykırı uygulamalara maruz kalan Tunuslu milletvekilleri için yaklaşık 60 şikâyet dilekçesi sunulmuştur. Tunus'taki gelişmeler ile alakalı İsviçre Parlamentosu ile görüşmeler yapılarak, Tunus'taki insan hakları ihlallerinin anlatıldığı bir görüşme sağlandığını aktaran el-Mejri, Tunuslu insan hakları dernekleri ve aktivistlerinin, Amerika'da sivil toplum kuruluşları, araştırma merkezleri ve baskı gruplarıyla iletişime geçerek Tunus'taki insan hakları ihlallerini ve darbe gerçeğini anlattıklarını ve demokratik değerlerin hedef alındığı durumlara vurgu yaptıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, İngiltere'de de hukuka aykırı uygulamaları sebebiyle Kays Said'e ve insan hakları ihlallerine karıştığı düşünülen diğer yetkililere karşı çeşitli davalar açıldığı da bilinmektedir.

وحيث وترتبا على ما سبق، وفي ظلّ عدم الإفصاح عن أسباب الإغفاء وبيان الأفعال والوقائع التي تأتس عليها فقد استحال على المحكمة بسط رقابتها عليها من التاحية الواقعية، سيما وقد استقرّ فقه قضاء هذه المحكمة على أنّ شرعية القرار الإداري تقتضي ضرورة ثبوت الوقائع التي اتبنت عليها، وتبعا لعدم وجود حكم أو تتبع جزائيّ ضدّ المعارض، علاوة على عدم تمكنه من حقّ الأساسيّ في الدفاع عن نفسه، فإنّ إغفائه يغدو والحالة تلك مفتقرا إلى سند واقعي سليم، الأمر الذي يغدو معه المطلب المائل قائما على أسباب جدّية في ظاهرها، فضلا عن أنّ تنفيذه سيتسبّب للمعارض في نتائج يعصب تداركها مادّيا ومعنويّا وآتجه لذلك قبوله.

ولهذه الأسباب:

قـرر:

أولاً: الإذن بتوقيف تنفيذ قرار إعفاء المعارض يوسف بوزاهر بمقتضى الأمر الرئاسي عدد 516 لسنة 2022 المؤرخ في 1 جوان 2022 والمتعلق بإعفاء قضاء وذلك إلى حين صدور الحكم في الدعوى الأصلية.

ثانياً: توجيه نسخة من هذا القرار إلى الأطراف.

وصدر بمكتبنا في 9 أوت 2022

الرئيس الأوّل للمحكمة الإدارية
عبد الستار المهدي قرصينة

وبناء على ذلك فإن رئيس الجمهورية
يقرر ويعلن...
وعاقبة هذا القرار الإدارية المعنية بان
ويعلن سننور القرار - الحكم كما يامر
إن طلب منهم ذلك، فيما يخص
طرق التنفيذ التي يمكن إتباعها
ضدّ القوائم المرافعات المدنية والتجارية
بان ينفقوا هذا الحكم - القرار
الكتاب العام

الرئيس الثاني للمحكمة الإدارية
لطيف الحناوي

قبولت صحيف
عقبت المحكمة

Görsel 1: 22 Eylül 2022 tarihinde alınan bir karar ile Kays Said'in yargı bağımsızlığına zarar veren kararlarının iptal edilmesine yönelik bir karar çıkarılmıştır.

6. SONUÇ YERİNE: ENDİŞELER VE ÖNERİLER

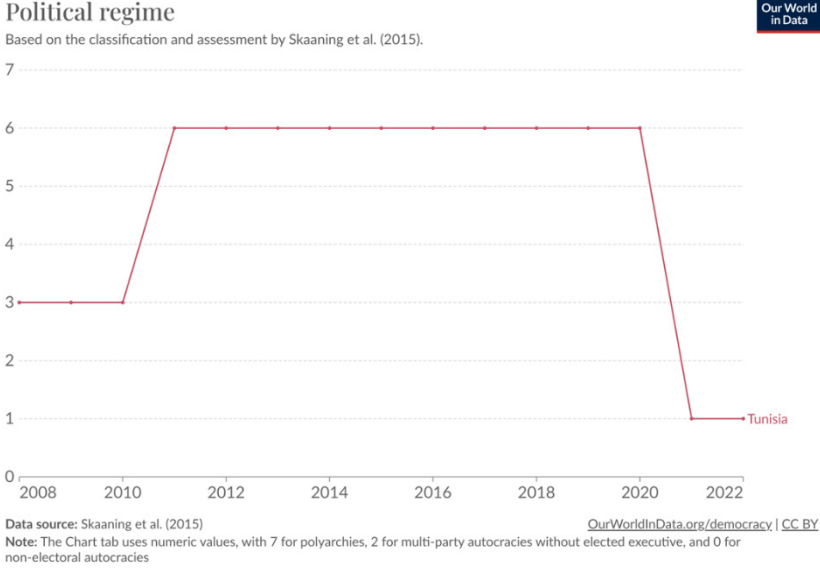
Kays Said'in, başta Nahda olmak üzere kendisine muhalif tüm hareketleri etkisiz kılma çabası, tamamen kendi kontrolünde bir anayasayı dikte ederek ülkedeki yargı bağımsızlığını erozyona uğratması, hukuka aykırı ve keyfi gözaltılarla ve asılsız iddialarla siyasi yargılamaların önünü açması gibi gelişmeler, Said'in kendinden önceki diktatörler Habib Burgiba ve Zeynel Abidin Bin Ali gibi bir tek adam rejimi inşa ettiğini göstermektedir.

Ayrıca, Said yönetiminin kendisine yönelik bir tehdit olarak gördüğü Nahda Hareketi'ne ve lideri Raşid el-Gannuş'iye yönelik hukuka aykırı eylem ve tutuklamaları da oldukça endişe vericidir. Said'e yönelik uluslararası bir tepki gösterilmemesi ve Said'in bu hukuk dışı ve anti-demokratik eylemlerine devam etmesi halinde Tunus'un yeniden diktatör tarafından yönetilen otoriter bir devlete dönüşeceği açıktır.

Zira, Lexical Index of Electoral Democracy indeksinin 2021 yılında yayınlanan son verilerinde, Tunus demokrasisi diktatörlükten sonraki en alt aşama olarak tanımlanmış, mevcut seçenekten başka bir seçeneğe imkân vermeyen bir otokrazi olarak nitelenmiştir.¹ Tunus'un özgürlükler ve hukukun üstünlüğü bağlamında bugünkü durumunun 2021 yılından çok daha kötü bir halde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ülkenin giderek otoriter bir rejime sürüklendiği anlaşılabilir. Endeks 2022'de Tunus'u bir kez daha otokrazi olarak nitelendirmiştir. Oysa aynı endeks 2020 yılında Tunus'u bir seçim demokrasisi (6 puan) olarak sınıflandırmıştı.

¹ 2021 Siyasal Rejimler Haritası, Skaaning ve diğerleri (2015) tarafından yapılan sınıflandırma kullanılarak hazırlanmıştır. The Lexical Index of Electoral Democracy, Svend-Erik Skaaning, John Gerring ve Henrikas Bartusevičius gibi siyaset bilimciler tarafından çeşitli veri kümelerinden elde edilen sonuçlara dayanarak bir ülkenin siyasi rejimini tanımlamak için geliştirilen bir endekstir. Bu endekse göre 0 puan seçimsiz otokraziyi/diktatörlüğü, 1 puan münhasır-seçimli de olsa başka reel seçenek bırakmayan otokrasiyi, 2 puan tek partili otokrasiyi, 3 puan çok partili otokrasiyi, 4 puan çoğunluk yönetimi açısından sıradan demokrasileri, 5 puan ataerkil demokrasiyi, 6 puan seçim demokrasilerini ve 7 puan çoğulculuk yönetimi açısından ileri demokrasileri/poliarsileri ifade etmektedir. Tunus bu endekste 1 puan alan ülkedir.

Lexical Index of Electoral Democracy indeksinin söz konusu verilerine göre 2011 yılındaki Onur Devrimi'nin ardından tarihindeki en yüksek demokratik düzeye ulaşan Tunus demokrasisi, Kays Said'in 2021 yılındaki darbesinden ve "anayasasızlaştırma" hamlesinden sonra aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi Zeynel Abidin Bin Ali diktatörlüğü döneminin dahi altına düşmüştür.

Görsel 2: Tunus'un 2008-2022 yılları arasındaki siyasal rejim dinamiğini gösteren grafik. 7 puan çoğulcu bir demokrasiyi temsil ederken 0 puan seçimlerin dahi olmadığı otoriter rejimleri ifade etmektedir. Tunus'un Said dönemindeki puanı ise 1 puan olarak belirlenmiştir. **Kaynak:** [Our World in Data, 2022, The Lexical Index of Electoral Democracy by Skaaning et al. (2015).]

Tunus halkının Onur Devrimi ile elde ettiği kazanımların Kays Said'in hukuka aykırı uygulamaları sebebiyle kaybedildiği açıkça görülmektedir. Kays Said tarafından gerçekleştirilen eylemler eski diktatör rejimlerin uygulamalarının yeniden etkin hale geldiğini göstermektedir. Buradan hareketle, temel özgürlüklere ve demokrasiye dair elde edilen tüm kazanımların kaybedilmesine dair riskler her zamankinden daha ciddidir.

6.1. ENDİŞELER

Kays Said'in hukuk dışı ve baskıcı politikaları halk nezdinde büyük bir huzursuzluğa neden olmaktadır. Ciddi ekonomik sıkıntılar, yüksek enflasyon ve hayat pahalılığı ile mücadele eden Tunus halkı için bu baskıcı politikalar tepkilere ve öfke birikmesine sebep olmaktadır. İlerleyen dönemde Tunus'ta Said yönetimine karşı protesto hareketlerinin görülmesi muhtemeldir. Said'in, bu protesto hareketlerini şiddet kullanarak bastırma yolunu seçmesi ise ülke çapında çatışmalara ve şiddet olaylarının yaşanmasına neden olacaktır. Zira, Onur Devrimi sonrasında özgürlükleri tecrübe etmiş ve devrim yapmış olan Tunus halkının Said'in diktatörlüğe doğru evrilen tahakkümüne boyun eğeceğini düşünmek için bir gerekçe yoktur. Halkın hoşnutsuzluğunun yanı sıra, Nahda Hareketi mensuplarının protesto gösterileri de halkın harekete geçmesi bakımından bir katalizör görevi görebilir.

Kays Said'in inşa etmek istediği dikta rejimi uğruna kendisine muhalif gördüğü kişi ve kurumlara yönelik keyfi ve hukuksuz uygulamalarına devam edeceği de öngörülebilmektedir. Zira, Raşid el-Gannuşî'nin

tutuklanması, ülkede siyasi uzlaşya dair ihtimalleri azaltacaktır. Kays Said'in 2022 yılında diyalog girişimlerinin başlatılacağına yönelik açıklamasının üzerine Said'e yakınlığı ile bilinen TGİS'in bir süredir üzerinde çalıştığı Ulusal Diyalog Girişimi ve Said tarafından muhalefete sunulacak buna benzer tüm diyalog çağrıları, başta Gannuşi olmak üzere gerçekleştirilen siyasi nitelikli hukuka aykırı tutuklamalar nedeniyle zarar görmüştür. Böylece Kays Said bir kez daha diyalog ve uzlaşya için dahi iktidarından taviz vermeyeceğini göstermiştir.

Kısacası, Tunus'un son 12 yıldaki siyasi serüveni, Raşid El-Gannuşi'nin ve pek çok diğer kişinin maruz kaldığı bu hukuka aykırı durum, tekil bir mesele olmanın ötesinde İslami hareketlerle vereceği mesajlar itibarıyla bölgesel ve küresel bir etkiye, İslami hareketlerin geleceğini etkileyecek bir niteliğe sahiptir.

Gannuşi'nin tutuklanması sonrasında Tunus'taki siyasi ve sosyal endişelerin yanı sıra, Gannuşi'nin durumuna dair de oldukça ciddi endişeler mevcuttur. İlk olarak, Gannuşi'nin hangi şartlar altında hapiste tutulduğu ve sağlık durumuna dair tatmin edici bilgilendirmeler bulunmamaktadır. Mısır'ın seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi'nin Abdülfettah Sisi tarafından gerçekleştirilen askeri darbe ile devrilmesinin ardından hapse atılması ve sonrasında hapiste yaşadığı sağlık problemleri ve hapiste hayatını kaybetmesi halen hafızalardaki tazeliğini korumaktadır. Gannuşi'nin de benzer bir durum ile karşılaşmasına dair endişeler bulunmaktadır. Dolayısıyla Gannuşi'nin aslında sistematik ve tedrici bir "suikaste" maruz kalmasına dair endişelerin giderilmesi gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, Nahda Hareketi de yine Mısır'daki Müslüman Kardeşler Hareketi gibi, vesayet rejimi tarafından toplu bir kıyım uğrama tehdidi ile karşı karşıyadır. Ülke siyasetinde belirleyici bir siyasi yapıya dönüşmüş, halk içerisinde önemli bir tabana sahip olan bir hareketin tasfiye edilmesi ve bu süreçte yaşanması muhtemel hukuk dışı uygulamalar, geçmiş tecrübeler göz önüne alındığında, oldukça endişe vericidir. Nahda'nın bir terör örgütü olarak tanınmasına varabilecek taraflı karar ve uygulamalara dair endişeler giderilmelidir.

Ayrıca, 2022 yılında Tunus halkının oldukça düşük katılım gösterdiği ve hukuka aykırı olarak gerçekleştirilen referandum ile dikte edilen yeni anayasaya dair ciddi endişeler bulunmaktadır. Zira, söz konusu anayasa ile 2014 Anayasası'nda elde edilen birçok kazanım kaybedilmiştir. 2022 Anayasası ile kuvvetler ayrılığı ilkesi baltalanmaktadır. Yargı bağımsızlığının neredeyse tamamen ortadan kaldırıldığı anayasa meclisin uluslararası yargılamalar ve Anayasa Mahkemesi'nin yargılamaları için ilan edebileceği acil durum ve olağanüstü hâl yetkilerini de ciddi ölçüde kısıtlanmıştır. Ayrıca, yolsuzlukla mücadele ve basın özgürlüğü gibi meseleler hakkında çalışan kurumlar üzerindeki baskı arttırılarak bu kurumların bağımsızlıkları ve tarafsızlıkları zedelenmiştir.

6.2. ÖNERİLER

Tunus'ta diktatöryel bir rejim anlayışı ile 2022 yılında yürürlüğe sokulan anayasanın 2014 Anayasası'nda olduğu gibi uluslararası anayasal standartlara uygun bir anayasaya döndürülmesi gerekmektedir. Zira, 2022 Anayasası'nda, Cumhurbaşkanı'na verilen meclisi feshetme, yargı mensuplarını atama ve görevden alma gibi demokratik bir hukuk devletine uygun olmayan yetkiler yer almaktadır. Bu bağlamda, Tunuslu yetkililerin hukuki değerler çerçevesinde hareket etmesi ve hukuki değerlere sahip çıkması oldukça elzemdir. Tunuslu yetkililerin acilen atması gereken adımlar şu şekilde sıralanabilir;

- Demokratik ve yargısal kurumların yeniden faaliyete geçmesinin sağlanması ve hukuka aykırı kapatılma kararlarının iptal edilmesi,
- Tüm siyasi tutukluların derhal serbest bırakılması, bazı vatandaşların hareket ve seyahat gibi

haklarını kullanmasını engelleyen, hakimlerin görevden alınması ve ötekileştirilmesiyle ilgili tüm keyfi kararların iptal edilmesi,

- Düşünce ve ifade özgürlüğüne saygı duyulması ve gazetecilerin çalışma özgürlüğünün korunması,
- Afrika İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Kays Said tarafından alınan parlamentoyu ve hükümeti feshederek anayasayı değiştirmeye yönelik kararların ve hukuku korumaya yönelik çalışmalar yapan konseyleri ilga etme kararlarının iptal edilmesine yönelik Tunus ile ilgili kararının Tunuslu yetkililerce uygulanması, Kays Said'in yakın çalışma arkadaşlarıyla birlikte yeniden düzenlenme aşamasında olduğu ve feshedilen Seçim Komisyonu ve Yargı Denetleme Konseyi gibi adaleti sağlayan kurumların yeniden oluşturulması,
- Bölgesel ve uluslararası düzeyde, Tunuslu yetkililerin bölgesel ve uluslararası ortaklarını ve kendilerini uluslararası mevzuata, Tunus anayasasına ve hukukuna uyması, iki yıldır uyguladıkları insan hakları ihlallerini durdurması, yeni oluşan demokrasiyi koruması, bireye dayalı diktatörlük yönetimine ve onun yönetimde güvenlik gücüne bağımlılığa son verilmesi,
- Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları Konseyi'nin yanı sıra Afrika Birliği de Tunuslu yetkililerin tavrına karşı Tunus'ta demokrasiyi yeniden tesis etmeye ve Kays Said'in 2021 yılının Temmuz ayından bu yana Tunus'u tek adam yönetimiyle yönetmesine son verecek önlemler alması gerekmektedir.
- Said yönetiminin gereken hukuki işlemleri yapmaması veya yapılmasına engel olması durumunda uluslararası yetkili mercilerin ve uluslararası toplumun, uluslararası hukukça kabul edilen genel hukuk ilkelerini koruma ve ilgili kişilerin bu ilkelerin sağladığı haklardan faydalanabilmesi için baskı yapması gerekmektedir.
- Küresel ölçekte çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının Tunus özelinde izleme ve raporlama faaliyetlerini artırması, akademisyen ve entelektüellerin yaşanan hadiseleri tüm boyutlarıyla ele alacak çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.

SONUÇ

2011 sonrasında çeşitli siyasi çalkantılar yaşamasına rağmen uzlaşa ve mutabakat hükümetleriyle siyasi istikrarını sürdürme mücadelesi veren Tunus'ta, Kays Said dönemi ile birlikte açık bir şekilde eski otoriter yönetim modeline bir dönüş gözlemlenmektedir. Meclisin dağıtılması, tüm muhalif seslerin etkisiz hale getirilmesi, anayasanın yok sayılarak yasama, yürütme ve yargının tek bir kişiye bağlanması ve keyfi tutuklamalar Tunus'ta vuku bulan hukuka aykırılıkları ortaya koymaktadır. Raşid El-Gannuşi'nin tutuklanması, Tunus'ta özellikle Kays Said'in cumhurbaşkanlığı sonrasında yaşanan hukuka aykırı eylem ve uygulamalar Said'in otoriter bir rejim inşa etmek niyetinde olduğunu ve bu yönüyle Tunus'ta Onur Devrimi ile elde edilen tüm kazanımları adeta bir tabuta koyarak son çiviye de çakmak istediğini göstermektedir.

Raşid El-Gannuşi ve birçok muhalif ismin keyfi olarak tutuklanması, hiçbir demokratik ülkede görülme-yecek şekilde ailesine ve avukatlarına dahi bilgi verilmeden bilinmeyen bir yere götürülerek taraflı bir şekilde, kendini savunma hakkı dahi tanınmadan yargılamaların yapılması ve yöneltilen asılsız iddialar hiçbir şekilde delillendirilmeden verilen cezalar, ülkedeki siyasi partilerin kapatılması, medya faaliyetlerine dair sansür uygulanması ve sivil toplum üzerindeki baskılar Tunus'un geleceğine dair endişeleri arttırmaktadır.

2011 yılındaki halk ayaklanması ile 56 yıllık bir dikta rejimini devirerek demokratikleşme yolunda gösterilen çabalar ile dünyanın ilgisini çekmiş olan Tunus, son dönemde yaşanan gelişmeler sonrasında hem Tunus'ta hem de monarşiyle yönetilen pek çok Arap devletinde özgürlüklerin ve demokrasinin uygulanabileceğine yönelik yükselen umutları ve beklentileri hüsrana uğratmaktadır.

Bunun yanı sıra, 2022 yılında dikte edilen anayasa ile Cumhurbaşkanı Said'e denge ve denetim (checks

and balances) mekanizmalarından yoksun asimetrik yetkiler devredilirken, Tunus'ta yargı bağımsızlığından ve bağımsız bir halk meclisinden bahsetmek oldukça zordur. Kendisine muhalif olarak gördüğü kişileri hukuka aykırı şekilde engelleme yolunu seçen Said, bu kapsamda kendi vatandaşlarına çeşitli kısıtlamalar ve kodlu engeller koyarak seyahat özgürlüklerini dahi engellemektedir.

Birkaç yıl öncesinde demokratik ve özgürlükçü bir anayasanın tartışıldığı ülkede bugün ülkenin en büyük siyasi partisinin faaliyetlerine son verilirken, partinin lideri ve Tunus Parlamentosu'nun Başkanı olan Raşid El-Gannuşî keyfi olarak tutuklanmaktadır. Gannuşî'nin hapishane koşulları ve sağlık durumu halen endişelere sebep olurken, Tunus'taki gelişmelerin Mısır'da yaşanan süreç benzeri bir sürece evrilebileceği ve Gannuşî'nin hapishanede Said rejiminin tedrici suikastine maruz kalabileceğine yönelik endişeler de giderek yükselmektedir.

Sonuç olarak bir halk devriminin ardından müzakereci demokrasi/anayasa süreçlerine tanık olan Tunus, paradoksal biçimde demokrasinin Kays bin Said rejimi eliyle otoriter bir politik ajanda ve sosyal mühendislik için araçsallaştırıldığını da tecrübe etmiştir. İstisnanın norm, istisna halinin anayasa teorisi haline geldiğini gözlemlemiştir. Demokratik çerçevenin tecessüm ettiği yapı olan anayasa ve referandum gibi demokratik bir prosedür de facto iktidarın de jure kılınması için araçsallaştırılmıştır. Bu itibarla, küresel çapta bir siyasi gerçeklik haline gelen istisna hali söz konusu olduğunda hukukun iktidara öncel olduğunu vazeden liberal demokratik hipotezin temelsiz olduğunu bir kez daha göstermiştir. Bir halk devriminin ardından yaşanan süreçte maruz kalınan otoriter pratikler, Mısır örneği zihinlerinde halen oldukça taze olan Tunus halkının demokrasiye dair düşüncelerini ve hislerini karmaşıklştırmış görünmektedir. Tunus'ta maddi anayasanın oldukça demokratik denge-denetleme mekanizmalarına rağmen güç dengeleri karşısındaki kırılğanlığı demokrasinin paradoksal bir biçimiyle neticelenmiştir. Bu bağlamda, Tunus tecrübesinden alınacak derlerden birisi de hâkim liberal demokrasi anlayışının ve hukuk-siyaset ilişkisinin yeniden düşünölmeye muhtaç olduğudur.

KAYNAKÇA

Agathangelou, A.M. & Soguk, N. (2011). Rocking the Kasbah: Insurrectional Politics, the 'Arab Streets', and Global Revolution in the 21st Century. *Globalizations*, 8(5), ss. 551–558.

Al-Arabiya English. (2021). Saudi Arabia pledges to provide support for Tunisia: Tunisian presidency. [Çevrimiçi] Al Arabiya English. Erişim adresi: <https://english.alarabiya.net/News/gulf/2021/08/23/Saudi-Arabia-pledges-to-provide-support-for-Tunisia-Tunisian-presidency>, [Erişim tarihi: 23 Mayıs 2023].

Amara, T. (2021). Protests across Tunisia target Ennahda party over political crisis. Reuters. [Çevrimiçi] 25 Temmuz. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/world/africa/protests-across-tunisia-covid-19-surges-economy-suffers-2021-07-25/>, [Erişim tarihi: 16 Mayıs 2023].

Amara, T. & McDowall, A. (2021). Tunisian president ousts government in move critics call a coup. [Çevrimiçi] Reuters. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/world/middle-east/tunisian-president-relieves-prime-minister-his-post-2021-07-25/>, [Erişim tarihi: 20 Mayıs 2023].

AP NEWS. (2020). Tunisian prime minister wins confidence vote amid crisis. [Çevrimiçi] AP NEWS. Erişim adresi: <https://apnews.com/article/786f9ba8aee115e0a4759079a15cdb87>, [Erişim tarihi: 24 Mayıs 2023].

Arab News. (2021). Protests across Tunisia as COVID-19 surges and economy suffers. [Çevrimiçi] Arab News. Erişim adresi: <https://www.arabnews.com/node/1899881/middle-east>, [Erişim tarihi: 11 Mayıs 2023].

Arab News. (2022). Tunisian President Kais Saied arrives in Madinah. [Çevrimiçi] Arab News. Erişim adresi: <https://www.arabnews.com/node/2214126/saudi-arabia>, [Erişim tarihi: 24 Mayıs 2023].

BBC News Türkçe. (2022). Tunus'u yeni anayasa ile bekliyor: Otokrasi mi, teokrasi mi, demokrasi mi? [Çevrimiçi] BBC News Türkçe. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c0v4l18r1r1o>, [Erişim tarihi: 12 Mayıs 2023].

BBC News. (2011). Tunisia: President Zine al-Abidine Ben Ali forced out. BBC News. [Çevrimiçi] 15 Ocak. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-africa-12195025>, [Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023].

Canlı, E. (2021). Tunisian premier to step down following president's appointment. [Çevrimiçi] Anadolu Ajansı. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/tunisian-premier-to-step-down-following-presidents-appointment/2315112>, [Erişim tarihi: 21 Mayıs 2023].

Carnegie. (2017). Graphing the Results from Tunisia's 2014 Parliamentary Elections. [Çevrimiçi] Carnegie. Erişim adresi: <https://carnegieendowment.org/2017/06/26/graphing-results-from-tunisia-s-2014-parliamentary-elections-pub-71362>, [Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023].

El-Cezire. (2021). Who is Najla Romdhane, Tunisia's first female prime minister? | Politics News | Al Jazeera. [Çevrimiçi] El-Cezire. Erişim adresi: <https://web.archive.org/web/20210929171544/https://www.aljazeera.com/news/2021/9/29/who-is-najla-romdhane-tunisia-first-female-prime-minister>, [Erişim tarihi: 19 Mayıs 2023].

El-Cezire. (2023). Tunisia's Ghannouchi sentenced to a year in prison: Lawyer. [Çevrimiçi] El-Cezire. Erişim adresi: <https://www.aljazeera.com/news/2023/5/15/tunisiens-ghannouchi-sentenced-to-a-year-in-prison-lawyer>, [Erişim tarihi: 20 Mayıs 2023].

Elha Elthabti, A. I. & Topçu, G. (2020). Tunus'ta Meşîşi hükümeti Meclis'ten güvenoyu aldı. [Çevrimiçi] Anadolu Ajansı. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunusta-mesisi-hukumeti-meclisten-guvenoyu-aldi/1960350>, [Erişim tarihi: 14 Mayıs 2023].

Ellali, A. & O'Grady, S. (2021). Tunisia's fledgling democracy, sole survivor of the Arab Spring, in crisis as president takes emergency powers. *Washington Post*. [Çevrimiçi] 27 Temmuz. Erişim adresi: https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/tunisia-coup-saied-ennahda/2021/07/26/c1647c2c-ee05-11eb-81b2-9b7061a582d8_story.html, [Erişim tarihi: 18 Mayıs 2023].

France 24. (2021). Saudi Arabia pledges to provide support for Tunisia, says Tunisian presidency. [Çevrimiçi] France 24. Erişim adresi: <https://www.france24.com/en/africa/20210823-saudi-arabia-pledges-to-provide-support-for-tunisia-says-tunisian-presidency>, [Erişim tarihi: 16 Mayıs 2023].

France 24. (2023). Tunisia sentences opposition chief to one year's prison: media. [Çevrimiçi] 24 Nisan, France 24. Erişim adresi: <https://www.france24.com/en/live-news/20230515-tunisia-sentences-opposition-chief-to-one-year-s-prison-media>, [Erişim tarihi: 16 Mayıs 2023].

France Diplomatie. (2022). Tunisie - Résultats préliminaires du premier tour des élections législatives. [Çevrimiçi] 19 Aralık, France Diplomatie - Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères. Erişim adresi: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/tunisie/>

- evenements/article/tunisie-resultats-preliminaires-du-premier-tour-des-elections-legislatives-19, [Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023].
- Gannuşı, R. (2016). From Political Islam to Muslim Democracy: The Ennahda Party and the Future of Tunisia. *Foreign Affairs*, ss. 58-67.
- Grewal, S. (2019). Winners and losers of Tunisia's parliamentary elections. [Çevrimiçi] Brookings. Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/10/11/winners-and-losers-of-tunisia-parliamentary-elections/>, [Erişim tarihi: 16 Mayıs 2023].
- Grewal, S. (2021). Kais Saied's power grab in Tunisia. [Çevrimiçi] Brookings. Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/07/26/kais-saieds-power-grab-in-tunisia/>, [Erişim tarihi: 19 Mayıs 2023].
- Grewal, S. (2022). Tunisia's parliamentary election draws a collective shrug. [Çevrimiçi] Brookings. Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2022/12/21/tunisia-parliamentary-election-draws-a-collective-shrug/>, [Erişim tarihi: 13 Mayıs 2023].
- Haber Türk. (2011). Tunus'ta nihai sonuçlar açıklandı. [Çevrimiçi] Haber Türk. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/683511-tunusta-nihai-sonuclari-aciklandi>, [Erişim tarihi: 14 Mayıs 2023].
- Independent Türkçe. (2022). Uzmanlar ve halk Tunus'taki 'partisiz' genel seçimleri yorumladı. [Çevrimiçi] Independent Türkçe. Erişim adresi: <https://www.indyurk.com/node/588451/d%C3%BCnya/uzmanlar-ve-halk-tunustaki-partisiz-genel-se%C3%A7imleri-yorumladı%C4%B1>, [Erişim tarihi: 17 Mayıs 2023].
- Independent Türkçe. (2023). Independent Türkçe. [Çevrimiçi] 6 Ekim. Erişim Adresi: <https://www.indyurk.com/node/665426/d%C3%BCnya/tunus-avrupadan-gelecek-mali-yard%C4%B1m%C4%B1-reddetti%C4%9Fini-yineledi>. [Erişim tarihi: 9 Ekim 2023].
- Marks, M. &OUNISSI, S. (2016). Ennahda from within: Islamists or 'Muslim Democrats'? A conversation. [Çevrimiçi] Brookings. Erişim adresi: <https://www.brookings.edu/research/ennahda-from-within-islamists-or-muslim-democrats-a-conversation/>, [Erişim tarihi: 18 Mayıs 2023].
- Meddeb, H. (2023). Rashed Ghannouchi, the Head of Tunisia's Islamist Ennahda Party, Has Been Arrested. [Çevrimiçi] Carnegie. Erişim adresi: <https://carnegie-mec.org/diwan/89558>, [Erişim tarihi: 18 Mayıs 2023].
- Mepa News. (2023). Nahda lideri Raşid Gannuşı açlık grevine başladı. Mesa News. [Çevrimiçi] 29 Eylül. Erişim adresi: <https://www.mepanews.com/nahda-lideri-rasid-gannusi-aclik-grevine-basladi-62815h.htm>. [Erişim tarihi: 3 Ekim 2023].
- Middle East Eye. (2021). Tunisia coup: UAE supports President Saied's 'positive agenda,' says official. [Çevrimiçi] Middle East Eye. Erişim adresi: <https://www.middleeasteye.net/news/tunisia-coup-uae-supports-president-saieds-positive-agenda-says-official>, [Erişim tarihi: 24 Mayıs 2023].
- Middle East Monitor. (2014). Nahda official supports Marzouki. [Çevrimiçi] Middle East Monitor. Erişim adresi: <https://www.middleeast-monitor.com/20141107-nahda-official-supports-marzouki/>, [Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023].
- Middle East Monitor. (2022). UAE assures Tunisia president of its support for his policies. [Çevrimiçi] Middle East Monitor. Erişim adresi: <https://www.middleeastmonitor.com/20220616-uae-assures-tunisia-president-of-its-support-for-his-policies/>, [Erişim tarihi: 12 Mayıs 2023].
- Noueihed, L., & Warren, A. (2013). *The Battle for the Arab Spring: Revolution, Counter-Revolution and the Making of a New Era*. Yale University Press. ss. 16-17.
- Özkoç, Ö. (2019). Tunus'ta Demokrasiye Geçiş Süreci ve En-Nahda'nın İdeolojik Dönüşümü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(3), ss. 689-718.
- Parker, C. (2021). Tunisia's president fires prime minister, dismisses government, freezes parliament. *Washington Post*. [Çevrimiçi] 26 Temmuz. Erişim adresi: <https://www.washingtonpost.com/world/2021/07/25/tunisia-saied-mechichi-parliament/>, [Erişim tarihi: 18 Mayıs 2023].
- Price, N. (2022). Tunisian Parliamentary Elections. [Çevrimiçi] United States Department of State. Erişim adresi: <https://www.state.gov/tunisian-parliamentary-elections/>, [Erişim tarihi: 18 Mayıs 2023].
- Reuters. (2021a). Saudi Arabia pledges to provide support for Tunisia, Tunisian presidency says. Reuters. [Çevrimiçi] 22 Ağustos. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/world/middle-east/saudi-arabia-pledges-provide-support-tunisia-tunisian-presidency-says-2021-08-22/>, [Erişim tarihi: 19 Mayıs 2023].
- Reuters. (2021b). UAE says it supports Tunisian president's decisions. Reuters. [Çevrimiçi] 7 Ağustos. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/tunisia-politicis-emirates-idAFL8N2PE0PD>, [Erişim tarihi: 22 Mayıs 2023].
- Reuters. (2021c). Tunisian union calls for four ministers to quit as way to end crisis. Reuters. [Çevrimiçi] 5 Şubat. Erişim adresi: <https://www.reuters.com/article/uk-tunisia-politics-idUSKBN2A510L>. [Erişim tarihi: 19 Mayıs 2023].
- Sayın, Y. (2019). Arap Baharı ve Tunus'un Yasemin Devrimi'ni Yeniden Anlamak. *International Journal of Politics and Security*, ss. 104-121.

Shaul, B. (2020). Rached Ghannouchi's test: Political Islam and democracy in Tunisia. *African Studies*, ss. 1-16.

Skaaning, S.-E., Gerring, J., & Bartusevičius, H. (2015). A Lexical Index of Electoral Democracy. *Comparative Political Studies*, 48(12), 1491-1525. (Yıllık seriler, 2021 yılı verileri).

The Arab Weekly. (2021). Saudi Arabia reiterates support for Tunisia, discusses cooperation. [Çevrimiçi] AW. Erişim adresi: <https://theArabweekly.com/saudi-arabia-reiterates-support-tunisia-discusses-cooperation>, [Erişim tarihi: 21 Mayıs 2023].

The Guardian. (2021). Tunisia's president to ignore parts of the constitution and rule by decree. The Guardian. [Çevrimiçi] 22 Eylül. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2021/sep/22/tunisias-president-to-ignore-parts-of-the-constitution-and-rule-by-decree>. [Erişim tarihi: 21 Mayıs 2023].

The New Arab (2022). France 'concerned' as Tunisia's president extends powers. [Çevrimiçi] The New Arab. Erişim adresi: <https://www.newarab.com/news/france-concerned-tunisias-president-extends-powers>, [Erişim tarihi: 13 Mayıs 2023].

The North Africa Post. (2021). Tunisian Premier brushes aside calls to step down – The North Africa Post. [Çevrimiçi] The North Africa Post. Erişim adresi: <https://northafricapost.com/50599-tunisian-premier-brushes-aside-calls-to-step-down.html>, [Erişim tarihi: 22 Mayıs 2023].

Tunus Anayasası. (2014). Erişim Adresi: https://www.constituteproject.org/constitution/Tunisia_2014.pdf, [Erişim tarihi: 14 Mayıs 2023]

Turan, M.A. (2022). Tunus'ta katılımın yüzde 10'u bulmadığı genel seçim sonrası Cumhurbaşkanı Said'in meşruiyeti tartışılıyor. [Çevrimiçi] Anadolu Ajansı. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunus-ta-katilimin-yuzde-10u-bulmadigi-genel-secim-sonrasi-cumhurbaskani-saidin-mesruiyeti-tartisiliyor/2766898>, [Erişim tarihi: 18 May 2023].

Uluslararası Af Örgütü. (2018). Tunisia: 'They never tell me why': Arbitrary restrictions on movement in Tunisia. Araştırma Raporu, Londra.

Voice of America. (2021). Tunisian Democracy Seen as Vulnerable After President Fires PM and Suspends Parliament. [Çevrimiçi] VOA. Erişim adresi: https://www.voanews.com/a/africa_tunisian-democracy-seen-vulnerable-after-president-fires-pm-and-suspends-parliament/6208787.html, [Erişim tarihi: 20 Mayıs 2023].

Yurteri, H. & Uğurlu, Ö.F. (2021). İslamcılığın Değişen Teopolitik Söylemi: Arap Baharı Sürecinde Raşid El-Gannuşi, Tezkire Dergisi, ss. 123–153

Zaghdoudi, Aymen. (2023). A new blow to freedom of expression in Tunisia. Accession. [Çevrimiçi] 28 Mart. Erişim adresi: <https://www.accessnow.org/a-new-blow-to-freedom-of-expression-in-tunisia/>. [Erişim tarihi: 11 Ekim 2023].

54 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname için bkz. <https://www.pist.tn/jort/2022/2022F/Jo1032022.pdf>. [Erişim tarihi: 19 Mayıs 2023].

BİZE DESTEK OL

BAĞIŞ

Bağışınız, hakları teşvik eden ve koruyan çalışmalarımızı sürdürmemize yardımcı olacaktır.

GÖNÜLLÜLÜK

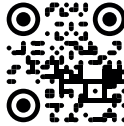
Çalışmalarımıza gönüllü olarak katılabilirsiniz.

SAVUNUCULUK

Hak ihlallerine karşı sesinizi bizimle yükseltmek, hukuk operasyonlarımızda yer almak isteyen bir avukat-sanız WOLAS'ın küresel avukat ağına katılabilirsiniz.

Daha fazla bilgi için www.wolas.org.

ÖZET

Raporda, Kays Said'in cumhurbaşkanlığı döneminde Tunus'ta demokratik değerlerin erozyona uğraması ve insan hakları ihlalleri detaylandırılmaktadır. Gücün Said'in elinde toplandığına, muhalefetin hukuk dışı yollarla bastırıldığına ve demokratik kurumların zayıfladığına dikkat çekilmektedir. Özellikle cumhurbaşkanlığı makamında otoriteyi merkezileştirmesi, savaş veya yakın tehditler sırasında cumhurbaşkanlık süresini sınırsız uzatmaya imkân sağlaması, yargı mercilerindeki kişilerin çoğunlukla Cumhurbaşkanı tarafından atanması gibi nedenlerle 2022 anayasası eleştirilmektedir. Tunus'ta demokrasinin canlandırılması ve insan hakları ihlallerinin ele alınması için küresel müdahalenin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Raporda, bahsedilen ihlallere karşı yerel, kıtasal ve uluslararası düzeyde alınan yasal önlemler de incelenmekte; özellikle, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'nde Said'in yargı bağımsızlığını ihlal eden kararlarının iptali ile sonuçlanan yasal işlemlere değinilmektedir. Bununla birlikte, ulusal ve uluslararası yetkili merciler, insan hakları ihlallerinin sona erdirilmesi için çalışmaya davet edilmekte; durumu kapsamlı bir şekilde ele almak için sivil toplum grupları tarafından daha fazla izleme ve akademisyenler tarafından kapsamlı araştırma yapılması çağrısında bulunmaktadır. Ayrıca, demokrasinin yeniden tesisi için anayasanın uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi, demokrasi ve yargı organlarının yeniden canlandırılması ve ifade özgürlüğünün güvence altına alınması gibi özel tavsiyelere yer verilmektedir.

Sonuç olarak raporda, Said'in liderliğinde Tunus'ta demokratik değerlerdeki gerileme ve insan hakları ihlallerine karşı koymanın aciliyeti vurgulanmakta; Tunus'ta demokrasinin yeniden tesis edilmesi ve dünya genelinde kabul gören hukuk ilkelerinin uygulanması için uluslararası müdahale, hukuki girişimler ve demokratik kurumların yeniden faaliyete geçirilmesi savunulmaktadır.

